

STANISŁAW BACZYŃSKI

TAJNE ORGANIZACJE WOJSKOWE NA GÓRNYM ŚLĄSKU
W LATACH 1918—1921 NA TLE SYTUACJI OGÓLNEJ

OD WYDAWCY

Stanisław Baczyński znany jest szerszemu ogółowi przede wszystkim jako krytyk literacki i publicysta. Urodzony 5 maja 1890 we Lwowie, zmarł 27 lipca 1939 w Warszawie. Od młodzieńczych lat związany był z ruchem socjalistycznym. W szkole należał do organizacji młodzieży socjalistycznej „Promień”. Uczestniczył w demonstracjach majowych, jakie miały miejsce na terenie Lwowa. W latach studenckich brał czynny udział w życiu Stowarzyszenia Polskiej Młodzieży Akademickiej „Życie”. Wtedy też rozpoczął szeroką działalność publicystyczną, występując często pod pseudonimem „Adam Kersten”.

W 1914 r. wkrótce po wybuchu I wojny światowej został aresztowany przez władze carskie za działalność dywersyjną na tyłach frontu. Udana ucieczka z więzienia zaprowadziła go do szeregów Polskiej Organizacji Wojskowej. Mimo bliskiego związku z legionistami nie należał do tych, którzy stanowili grupę uprzywilejowaną. Wręcz przeciwnie, nie łączył się z nimi „i czuł do nich odrazę”¹. Swój stosunek do tej grupy wyrażał m. in. w artykułach publikowanych na łamach różnych czasopism, a przede wszystkim wydawanych pod jego redakcją: „Wiek XX” i „Europa”.

W roku 1920 Baczyński, w stopniu porucznika WP został skierowany na Górny Śląsk, gdzie był szefem wydziału III Sztabu Dowództwa Obrony Plebiscytu. Jego sukcesy na tym terenie, jako człowieka o przekonaniach socjalistycznych, nie były życzliwie przyjmowane w Warszawie. Często dochodziło do starć pomiędzy nim a czynnikami wojskowymi, co w konsekwencji doprowadziło do złożenia przezeń urzędu w 1921 r. Z tego właśnie okresu wyniósł on przekonanie, że „awantura kijowska i wszystkie wyptywające z niej konsekwencje grubo zaszkodziły Polsce na Śląsku”².

¹ Por. E. Semil, *Ojciec i syn* (w:) *Żołnierz, poeta czasu kurz... Wspomnienia o Krzysztofie Kamiliu Baczyńskim*. Kraków 1967, s. 28 (pod red. Z. Wasilewskiego).

² O poważnych nieporozumieniach Baczyńskiego z ówczesnym szefem Oddz. II Szt. Gen., ppłk. B. Miedzińskim oraz jego rozmowie z samym naczelnym wodzem, J. Piłsudskim, wspomina Semil, op. cit., s. 28.

Po wyjściu z wojska poświęcił się całkowicie działalności literackiej i publicystycznej. Już w 1923 r. ogłosił drukiem pracę pt. *Literatura piękna Polski porozbiorowej*. Interesował się żywo literaturą wschodniego sąsiada, wygłaszał o niej odczyty w Wilnie i Warszawie³. Publikował artykuły na łamach „Lewego Toru”, pisał recenzje i omówienia książek dla „Niepodległości”.

Był członkiem Prezydium Komisji Literackiej Ligi Praw Człowieka i Obywatela. Czynnie uczestniczył też w opracowaniu odezwy pisarzy, artystów i naukowców polskich, którą ogłoszono w związku z Ogólnopolskim Zjazdem Pracowników Kultury we Lwowie (16 maja 1936)⁴. Przejawiał aktywną działalność w czasie trwania tego Zjazdu, co jeszcze bardziej „poderwało” jego opinię wśród ludzi obozu rządzącego.

Baczyński w całym swoim postępowaniu był internacjonalistą. „W praktyce życiowej — jak pisze E. Semil — przez udział w ruchu robotniczym, przez zorganizowany charakter pracy i zdecydowaną postawę w sprawie wyzwolenia proletariatu był niewątpliwie rewolucjonistą”⁵.

Na życie zarabiał Baczyński wykładami oraz różnego rodzaju pracami zleconymi. Właśnie jednym z tych zajęć zarobkowych było podjęcie się różnych poszukiwań archiwalnych. Z początkiem 1930 r. Wojskowe Biuro Historyczne przystąpiło do gromadzenia materiałów obrazujących przebieg powstań śląskich 1919—1921. Znając tę problematykę, Baczyński chętnie podjął się pracy mającej na celu odszukanie akt do tego zagadnienia. Długie poszukiwania, przede wszystkim w archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Prezydium Rady Ministrów oraz częściowo Oddziału II Sztabu Generalnego, pozwoliły zebrać pokaźną ilość materiału źródłowego. Zgodnie z życzeniem zleciodawcy sporządził on odpisy akt dotyczących problematyki politycznej, społecznej i wojskowej, związanej całkowicie z powstaniami śląskimi. Poszukiwaniami objęte były akta obrazujące wydarzenia zachodzące po stronie polskiej jak i niemieckiej.

Wykonywane czynności pozwoliły mu też przystąpić do wstępnego opracowania zagadnień związanych z powstaniami śląskimi. W marcu 1931 r. przekazał do Wojskowego Biura Historycznego maszynopis obszernej pracy pt. *Tajne organizacje wojskowe w latach od 1918 do 1921 na tle sytuacji ogólnej*. Załącznikami do tej pracy było 27 teczek odpisów akt (od kilkunastu do kilkuset stron maszynopisu). Wszystkie te teczki — zaopatrzone w napis: „ściśle tajne. Wypożyczać tylko za zezwoleniem szefa WBH” — początkowo zgromadzono w Archiwum Źródeł Wtórnych Wojskowego Biura Historycznego, a następnie zostały one przekazane na stałe przechowanie do Archiwum Wojskowego.

W okresie międzywojennym praca Baczyńskiego nie została opublikowana. Po wstępnej recenzji szef WBH, gen. J. Stachiewicz w lutym

³ W 1932 r. nakładem Wyd. Literacko-Naukowego w Krakowie opublikował on książkę *Literatura w ZSRR*.

⁴ Sprawa wołania Zjazdu omawiana była na posiedzeniu Biura Politycznego KPP w styczniu 1936 r. Podaję za Semilem, op. cit., s. 43. Ogłoszoną odezwę podpisali m.in.: W. Broniewski, S. R. Dobrowolski, A. Strug, L. Szenwald, W. Wasilewska i L. Kruczkowski.

⁵ Semil, op. cit., s. 24.

1933 r. polecił zaangażować Baczyńskiego „na opracowanie zagadnienia: *Polityka zagraniczna*”, co też zostało wkrótce zrealizowane.

W latach powojennych wszystkie akta wojskowe, których okupant nie zdążył zniszczyć, zostały zgromadzone w Centralnym Archiwum Wojskowym. Znalazły się tu także prace Stanisława Baczyńskiego, które stanowią odpowiednią całość pod nazwą „Teki Baczyńskiego”.

*

Publikowane opracowanie obejmuje 136 stron maszynopisu; w całości składa się z dwudziestu rozdziałów. Pierwszych dziewięć rozdziałów poświęcił Autor na omówienie sytuacji ogólnej, polityki zagranicznej i wewnętrznej Polski, plebiscytu, organizacji władz bezpieczeństwa i sytuacji wojskowej oraz dyslokacji sił zbrojnych niemieckich i koalicyjnych. Wymienione zagadnienia w okresie powojennym zostały opracowane bardziej wszechstronnie; postanowiono więc zrezygnować z publikacji całej pracy. Zdecydowano natomiast na druk pozostałych rozdziałów, które wnoszą nowe elementy do poznania całokształtu problematyki związanej z przygotowaniem do powstań śląskich, działalnością na tym terenie polskich i niemieckich ugrupowań bojowych, ich zaopatrzeniem materiałowym oraz angażowaniem się militarnym polskich czynników rządowych i wojskowych.

Zrozumieliśmy, że opracowanie Baczyńskiego — pisane z górną 30 lat temu, przy braku pełnego dostępu do wszystkich akt tajnych typu wojskowego czy politycznego — nie zadowala całkowicie badacza tego zagadnienia. Po II wojnie światowej przystąpiono do bardziej szczegółowych badań i ogłoszono już nowe prace związane z powstaniem śląskimi 1919—1921⁶. Wiele nieznanych Baczyńskiemu akt, bliżej zaznajamiających nas z wysiłkiem zbrojnym ludu śląskiego — zawierają publikowane źródła archiwalne, których tom I ukazał się w 1963 r.⁷ Również sesje rocznicowe, organizowane przez instytucje naukowe, uzupełniają wiedzę o tym wydarzeniu⁸.

Praca Baczyńskiego posiada jednak szczególną wartość, gdyż do tej pory wciąż jeszcze nie mamy żadnego tego rodzaju opracowania spraw organizacyjno-wojskowych. Opiera się przy tym ona wyłącznie na źródłach, z których przed Autorem nikt nie korzystał, a i po nim temat ten nie został podjęty. Praca Baczyńskiego systematyzuje wreszcie wiedzę o prezentowanych problemach.

⁶ Wymienić można m. in.: K. Popiołek, *Trzecie śląskie powstanie*. Katowice 1946; H. Zieliński, *Położenie i walka górnośląskiego proletariatu w latach 1918—1922*. Warszawa 1957; T. Jędruszczak, *Polityka Polski w sprawie Górnego Śląska 1918—1922*. Warszawa 1958; tenże, *Powstania śląskie*. Katowice 1959; W. Szewczyk, *Powstania śląskie*. Katowice 1961; F. Hawranek, *Ruch komunistyczny na Górnym Śląsku w latach 1918—1921*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1966; W. Ryżewski, *Czyn zbrojny Polaków w powstaniach śląskich (w:) Z postępowych tradycji oręża polskiego 1917—1939*. Warszawa 1967.

⁷ Źródła do dziejów powstań śląskich, t. I, cz. 1. Wrocław—Warszawa—Kraków 1963.

⁸ Por. *Powstanie śląskie. Materiały z sesji naukowej, zorganizowanej w 40 rocznicę powstania śląskiego w Katowicach 13 i 14. VI. 1961 r.* Katowice 1963.

Skrócone opracowanie S. Baczyńskiego podaje się do druku w brzmieniu oryginalnym. Dokonano jedynie poprawek w interpunkcji pisowni — przystosowując je do obowiązującej obecnie, oraz rozwiązano niezbędne skróty. Zachowano oryginalny układ poszczególnych rozdziałów oraz ich kolejność. Dokonano jedynie uzupełnienia i zmiany w numeracji przypisów; Autor ich nie opracował, a jedynie zaznaczył odnośnikami zawierającymi symbol jednostki archiwalnej, w której znalazły się odpisy akt do danego zagadnienia. Prezentowanej pracy nie uzupełnia się dodatkowymi informacjami, mając na uwadze potrzebę zachowania jej pełnej autentyczności.

Niniejsze opracowanie zostaje przekazane do druku dzięki pomocy naukowej prof. dra Tadeusza Jędruszczaka, który przyczynił się do nadania publikacji ostatecznego kształtu.

Bolesław Woszczyński

TAJNE ORGANIZACJE WOJSKOWE NIEMIECKIE

W okresie pierwszego powstania na terenie Górnego Śląska nie istniały żadne specyficzne, lokalne, tajne organizacje wojskowe niemieckie. Nie było potrzeby tego, gdyż administracja i władza wojskowa leżały całkowicie w rękę Niemców. Na terenie znajdowały się wojska niemieckie. Powstańcy polscy w I powstaniu walczyli tedy z jawnymi czynnikami, jak Grenzschutz i powstająca dopiero ochotnicza straż bezpieczeństwa Sicherheitswehr. Sicherheitswehr była właściwą kadram, z której rozwinęły się wszystkie późniejsze organizacje tajne i na pół jawne niemieckie. Ona to inicjowała rozmaite organizacje milicyjne na terenie w rodzaju Selbstschutz i Einwohnerwehr, zwłaszcza w okresie ewakuacji Śląska przez wojska niemieckie i okupacji terenu plebiscytowego przez oddziały alianckie⁹.

Właściwe tajne organizacje wojskowe, opierające się na Sicherheitswehr, o których wiadomo z raportów wywiadowczych Oddz. II Inf. na Górnym Śląsku i przychwyconych dokumentów, stanowiły: Verband Heimattreuer Oberschlesier i Kampf Organisation Ober-Schlesien — dalej bojówka Schwarzer Adler i organizacja straży technicznej Technische Nothilfe. Współdziałały z tymi organizacjami związki luźne, jak Freie Vereinigung zur Schutze Oberschlesiens, Schlesische Volkswehr, Oberschlesischer Bund Kriegsvereinigung der Kriegs- und Zivilgefangener, Landesbund, zjednoczone później w ogólnym związku Vereinigte Verbände Heimattreuer-Oberschlesier.

Bazą organizacyjną dla organizacji wojskowych był, po ewakuacji Górnego Śląska, od 1 lutego 1920 Wrocław i stacjonowany tam Sztab Gen. Kmdy VI Korpusu Reichswehry. Dyrektywy operacyjne i organizacyjne szły z Reichswehrministerium i Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Berlinie¹⁰.

⁹ Szczegółowe omówienie w rozdziale VI — władze bezpieczeństwa na terenie Górnego Śląska. CAW, TB, t. 1703, s. 34.

¹⁰ Por. specjalny raport PK Pleb. o bojówkach niemieckich, 8. VI. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 178—187.

Największą i obejmującą najszerszy zakres pracy cywilnej i wojskowej, agitacyjnej i pomocniczej w stosunku do akcji militarnej organizacją był Verband Heimattreuer Oberschlesier, którego centrala mieściła się w Katowicach (Beotestr. 27. 1). Przewodniczącym był dr Quester, kierownikiem organizacji Klingelmann. Prace związane z akcją wojskową, wywiadowcze i pomocnicze przy organizowaniu Einwohnerwehr przeprowadzał dr Freytag¹¹.

Związek dzielił się na grupy powiatowe, których zadaniem m. in. było ściśle współdziałanie z innymi organizacjami, jak Technische Nothilfe i in.¹² Organizacja robotnicza, mieszcząca się w łonie związku miała nazwę Schlesischer Ausschuss i była całkowicie podporządkowana kierunkowi polityki związku¹³.

W lutym 1920 r. rozwija się specjalna organizacja bojowa pn. Deutsche Kampforganisation Zweckverband Oberschlesiens — związek dla zabezpieczenia interesów gospodarczych Niemiec na Górnym Śląsku z siedzibą w Berlinie. Ma on, podobnie jak vrb. Heimatt. Oberschl. zadania wielostronne: 1) służbę gospodarczą, polegającą na zwalczaniu wpływów polskich w przemyśle, 2) propagandową i wywiadowczą, 3) prasową, 4) oświatową, 5) wydawniczą, 6) dyplomatyczną. Organami związku były: zebranie członków, zarząd, wydział robotniczy i komisja finansowa¹⁴.

*

W okresie pierwszego powstania tworzy się na Górnym Śląsku, podobnie jak w Niemczech, na Warmii i Mazurach, obok Sicherheitswehry tzw. Einwohnerwehr, werbowana z ochotników we wszystkich miejscowościach. Kierownikami tej organizacji byli do 1 listopada 1919 oficerowie, podlegający Ministerium Reichswehry. Oficerowie ci mieli tytuł komisarzy okręgowych Kreiskommissare. Z chwilą rozwiązania armii niemieckiej (tj. 1 listopada 1919) utworzono na ich miejsce stanowiska cywilne przy landratatach tzw. Kreisratów, którym odtąd podlegała cała organizacja Einwohnerwehr. Instancją rozkazodawczą było Ministerium Spraw Wewnętrznych — oddział Zentralstelle für Einwohnerwehren. Na Śląsku kierownikiem centrali Einwohnerwehr został mjr Wulffen, wybitny oficer sztabu gen. na froncie wschodnim. Poza tym przy głównym przewodniczącym we Wrocławiu znajdowali się referenci z tytułem Regierungsrät i ich pomocnicy z tytułem Kreisrat. Byli to przeważnie b. oficerowie. Podlegali im z kolei kreisraci w okręgach terenu, współpracujący z landratami. W miastach i okręgach tworzone rady obrony, składające się: 1) w miejskich okręgach z 1 członka magistratu, 1 radnego, kierownika obrony, jego zastępcy oraz 3–5 mieszkańców miasta; 2) w okręgach wiejskich — z kreisrata, dwu wyznaczonych przez landrata urzędników okręgu oraz 3–5 przedstawicieli ludności okręgu. Kierownikiem obrony był dowódca Einwohnerwehr w każdej miejsco-

¹¹ Odpis raportu Oddz. II Sztabu MSWojsk., 20. II. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 29–30.

¹² Raport specjalny nr 18, 24. VIII. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 224–225.

¹³ Por. meldunek wywiadowczy z 20. II. 1920 (w jęz. niem.). CAW, TB, t. 1725, s. 28.

¹⁴ Raport Oddz. II z 2. III. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 43–46.

wości. Wybierany był większością głosów i musiał mieć „doświadczenie wojenne” (Kriegserfahrung). Einwohnerwehr była więc tworzona przez magistraty w miastach, a przez kreisratów po wsiach. Członkami jej mogli być mężczyźni ponad 20 lat. Celem Einwohnerwehr była walka w szeregach na rozkaz z góry wewnątrz kraju. Podczas udziału w walce przechodziła na żołąd i zaopatrzenie Reichswehry i wówczas przejściowo miała należeć do czynnej służby wojskowej. Uzbrojenie składało się z karabinów, broni bocznej i ekwipunku żołnierskiego. Einwohnerwehr w stanie bojowym dzieliła się na oddziały miejscowe i okręgowe; miejscowe miały walczyć tylko w gminach, okręgowe — w okręgach. Służba Einwohnerwehr polegała nie tylko na czynnościach policyjnych, lecz miała półmilitarny charakter, przeznaczona była do popierania oddziałów regularnego wojska i do „dobrowolnych zadań wojennych”. Rozkazy mobilizacji miały być stale gotowe, a kreisraci obowiązani byli do raportów 1 i 15 każdego miesiąca.

Do obsady okręgów górnośląskich wyznaczono następujących kreisratów: Kluczbork — rtm. K. v. Schweinitz, Lubliniec — kpt. L. I. Kutta, Opole — rtm. Abramowski, Tarnowskie Góry — mjr v. Reitzenstein, Bytom — mjr Ottens, Pszczyna — kpt. Werther, Racibórz — ppor. R. Rother i kpt. Prochnow, Rybnik — Voss, Gliwice — kpt. Rohde, Koźle — kpt. R. Schaeffer, Głogówek — ppor. Sojka, Wielkie Strzelce — rtm. Demen, Huta Królewska — kpt. Ludwig¹⁵.

W ściśle wojskowym kierunku rozwijała swoje prace tajna organizacja niemiecka Kampf Organisation Ober-Schlesiens (KOOS). Sztab organizacji znajdował się w Berlinie¹⁶. Organizacja dzieliła się na dwa główne obwody: HOB (Haupt. Org. Befehlstelle) z siedzibą w Opolu (Bezirk Ia), drugi we Wrocławiu (Bezirk II), prawdopodobnie przy General-Kommando VI AK. Obwodowi I podlegało 10 okręgów: I. Bytom — dea Trappe; II. Gliwice — Teutsch; III. Tarnowskie Góry — von Brocken; IV. Zabrze — Tschoeppen; V. Katowice — Pohl; VI. Pszczyna — Sieger; VII. Rybnik — Merker; VIII. Racibórz — Brune; IX. Opole — Lindor; X. Kluczbork-Oleśnica — Rechner. Okręgi dzieliły się na powiaty.

Stan liczebny w lutym 1920 r. — w Tarnowskich Górach 2554 ludzi¹⁷.

Przywódcy mieli przeważnie nazwiska przybrane, np. w Tarnowskich Górach pod nazwiskiem von Brocken ukrywał się tamtejszy landrat Brockhusen. Oficerów i dowódców organizacji pomieszczono jako urzędników po wsiach i zakładach przemysłowych lub wprost jako kreisratów.

Broń sprowadzano z Niemiec¹⁸, przy czym posiadano duże zapasy po Grenzschutzu i Reichswehrze, nie wyłączając artylerii, karabinów maszynowych i minomiotaczy¹⁹. Stan broni w Tarnowskich Górach (18 lutego) — 28 km., 620 karabinów, 19 minomiotaczy.

¹⁵ Odpis pisma: der Oberpräsident der Provinz Schlesien. Wrocław 12. XI. 1919. CAW, TB, t. 1725, s. 153—156.

¹⁶ Raport Oddz. II z 30. IV. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 97.

¹⁷ Odpisy niemieckich meldunków z 18 i 25. II. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 164—168.

¹⁸ Odpisy depechy z 14. V. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 123—124.

¹⁹ Jak przypis 16.

KOOS przygotowując się do akcji poważniejszej, organizowała do działań doraźnych tzw. Stosstrupp, oddziały bojowe z b. żołnierzy i oficerów, przysłanych na Śląsk z Wrocławia. Oddziały te, zwane też przez Polaków bojówkami, rozwijały od maja 1920 r. bardzo ożywioną działalność terrorystyczną, walcząc nie tylko z Polakami, ale i z wojskami alianckimi (napady w Opolu, Bytomiu, Gliwicach itd.). Komendantem ich w czerwcu 1920 r. był Gumprecht, który zorganizował w Bytomiu napad na siedzibę Polskiego Komisarjatu Plebiscytowego w hotelu „Lomnitz”. Wymieniano też, jako kierownika Stosstruppen: mjra Bondika w Bytomiu.

Materiał ludzki do organizacji wojskowych stanowili demobilizowani wskutek rozwiązania armii żołnierze i oficerowie, nie tylko z Górnego Śląska, ale z całych Niemiec. Z nich też formowały się nad granicą tzw. Zivilkommandos i Freikonpsy, stanowiące rezerwę dla organizacji wojskowych na terenie.

Poza tym wysyłali Niemcy (przed II powstaniem) co pewien czas na Górny Śląsk tzw. kolumny agitacyjne, których zadaniem były prowokacyjne napady na transporty koalicyjne, przygotowanie powstania, wywiad, zabijanie polskich przywódców, destrukcja techniczna i agitacja strajkowa²⁰.

W początku 1919 r. powstała w Niemczech organizacja pn. Technische Nothilfe z centralą w Berlinie. Obejmowała ona całe Niemcy i podzielona była na 17 obwodów krajowych (Landesbezirke), dzielących się z kolei na obwody ziemskie (Landesunterbezirke), które rozpadały się na grupy lokalne. Obwód krajowy górnośląski z centralą w Załężu dzielił się na 6 obwodów ziemskich: Opole, Koźle, Rybnik, Katowice, Królewska Huta, Bytom.

Zadaniem Technische Nothilfe było zorganizowanie ludzi wszystkich zawodów, a zwłaszcza robotników, w celu obrony przed akcją strajkową i sabotażową, paraliżującą ośrodki życia społecznego. „Członków pomocy technicznej powoła się do pomocy tylko w razie ostatecznej potrzeby a użyje się ich tylko do pewnych robót... w zakładach ważnych dla życia gospodarczego (np. w zakładach gazowych, wodnych, elektrycznych, górniczych i hutniczych, w ruchu kolejowym i pocztowym, w zakładach gospodarstwa rolnego i w zakładach żywnościowych), dalej także do robót potrzebnych, spowodowanych przypadkami elementarnymi (np. powodzią)...”²¹. Podczas powołania członkowie TN otrzymywali ubranie, żywność, mieszkanie oraz płacę co najmniej 10 Mk dziennie. Byli zabezpieczeni od wypadku i ewentualnych strat materialnych.

Organizacja TN rozwinęła się szczególnie na Górnym Śląsku, ze względu na jego charakter przemysłowy. Większą część jej członków stanowili zdemobilizowani żołnierze, rozmieszczeni po fabrykach i zakładach przemysłowych²². Należeli do niej też studenci szkół technicznych, lub zawodowych i urzędnicy. W razie alarmu wszyscy mieli się stawiać na swoich stanowiskach. Organizacja oficjalnie nie była uzbro-

²⁰ Pismo NDWP do MSWojsk. 25. II. 1920. CAW, TB, t. 1725, s. 31—33.

²¹ Raport informacyjno-polityczny nr 38, 19. XI. 1920 w całości poświęcony sprawom Technische Nothilfe. CAW, TB, t. 1725, s. 125—127.

²² Ibidem, s. 1. Por. raport z 24. VII. 1920.

jona, ale „podczas wielkiego strajku każdy otrzymuje broń”²³. Fakty, że członek TN miał prawo przekraczania wszystkich posterunków policyjnych i wojskowych bez specjalnego legitymowania się i prawo noszenia broni dla obrony osobistej oraz szczegół, iż w formularzach członkowskich istniała rubryka, dotycząca służby wojskowej i rodzaju broni — same mówiły za siebie. Dla Śląska zaś charakterystyczny jest fakt, że przyjmowano tam do TN tylko ludzi, przyznających się do narodowości niemieckiej²⁴.

ORGANIZACJE NIEMIECKIE. OKRES III POWSTANIA

Drugie powstanie, w którym, ze strony niemieckiej, odegrała główną rolę Sicherheitswehr z gen. Hoffmannem na czele, doprowadziło do wydalenia Sicherheitswehr poza linię demarkacyjną. Część jej jednak pozostała na terenie, działając jako bojówka (Stosstrupp), wywiad i zarodek nowej organizacji²⁵. Powstanie rozbiło też i skompromitowało KOOS. Przebudowa jej zyskała jednak wkrótce duże możliwości wskutek konsolidacji, jaka nastąpiła pośród związków i luźnych organizacji niemieckich po II powstaniu. Wszystkie organizacje, jak Technische Nothilfe, Verband Heimattreuer Oberschlesier, Schwarze Hand, Schwarze Bund — podporządkowały się jednej organizacji Kampf Organisation Ober-Schlesiens²⁶, której dowództwo znajdowało się we Wrocławiu. W dniu 6 listopada na czele organizacji niemieckich stał mjr Beckmann z 6 brygady Reichswehry w Legnicy. Do niego przydzieleni byli por. Hobus z 8 brygady w Brzegu i por. Coupette z 6 brygady. Współdziałały z nimi Oddz. I c przy komendzie 6 korpusu (die Abt. I c O/S bei der Befehlstelle 6) we Wrocławiu, 8 brygada w Brzegu i 6 brygada w Legnicy. Ruch organizacyjny obejmował około 30 000 ludzi, nie licząc grup lokalnych. Broń przygotowano jakoby na 80 000 ludzi.

Punktami oparcia dla tej organizacji byli zdemobilizowani żołnierze Reichswehry, przebywający na terenach wiejskich w charakterze robotników działający pod kierownictwem oficerów i organizacja Orgesch, inaczej na Śląsku zwana Verfassungstreuer Oberschlesier, dowodzona przez swego twórcę, radcę-majora bawarskiego, Eschericha, później (w marcu 1921 r.) — przez Hochberga we Wrocławiu. Rozwój grup lokalnych był w tym czasie (listopad) b. intensywny, przy czym obok transportów broni i ludzi organizacja prowadziła energiczny wywiad wojskowy²⁷.

Już w styczniu, a więc w okresie przedplebiscytowym, zaznacza się silny wzrost i wzmożona działalność organizacji KOOS i Orgeschu. Działo się to równocześnie ze zmianami, jakie zachodziły w dowództwie i dyslokacji sił niemieckich na pograniczu Śląska.

KOOS dzieliła teren Śląska na tzw. odcinki centralne, którym podlegały organizacje powiatowe. Podział na powiaty nie zawsze odpowiadał

²³ Informacja o Technische Nothilfe. CAW, TB, t. 1727, s. 120.

²⁴ Jak przypis 22.

²⁵ Raport informacyjno-polityczny nr 22, 1. IX. 1920. CAW, TB, t. 1727, s. 13.

²⁶ Specjalny raport o niemieckiej organizacji bojowej z 6. XI. 1920. CAW, TB, t. 1727, s. 99 i dalsze.

²⁷ Ibidem.

podziałowi administracyjnemu, lecz wynikał z potrzeb operacyjnych i organizacyjnych. Sztab organizacji przy Befehlstelle VI stanowili: rtm. ks. v. Ratibor, ppłk v. Beckmann, mjr Beck, rtm. Bogatsch. Dyslokacją sił na Śląsku, przesłanych przez Befehlstelle VI, kierował mjr Exner w Opolu. Kierownikami lokalnymi byli ludzie wybitni w każdej miejscowości, często zajmujący oficjalne stanowiska. Dla celów wojskowych KOOS zorganizowała kolejarzy, urzędników administracyjnych, zwłaszcza funkcyjariuszów poczty, telegrafu i telefonów.

Punktem wyjściowym dla KOOS była Nysa, gdzie znajdował się obóz wojskowy i placówka wywiadowcza (Wrocław Nachrichtenstelle). Broń z Nysy transportowano przez mleczarnię w Dambrau. Składy broni na pograniczu znajdowały się w Lamsdorfie, Dambrau, Nysie (podcentrala), Brzegu (centrala), Grotkowie, Prudniku oraz w koszarach przy szosie Nysa—Brzeg. Poza tym na usługach organizacji stała Autozentrale Krottnau i Halnysch²⁸. Główne magazyny prowiantowe były w Legnicy i w Namysłowie; podlegały Zweigstelle Breslau. Obozy dla zdemobilizowanych (znajdowały się) we Wrocławiu i Neuhammer. Kursy teoretyczne i praktyczne w koszarach Bürgerwehr we Wrocławiu²⁹.

W okresie przedplebiscytowym, w marcu 1921 r. wydano szereg instrukcji mobilizacyjnych, dotyczących tak organizacji na terenie, jak i oddziałów, rozlokowanych nad granicą Zivilkommandos, przy czym rozwijano, założoną w listopadzie 1920 r., organizację Land- u. Forstarbeiter Verband, którego głównym kierownikiem był kpt. Engler we Wrocławiu³⁰.

W marcu KOOS przedstawiała się następująco: Wydział I c I/S Wrocław (dla spraw Śląska) przy Wehrkreiskommando III Berlin był łącznikiem z organizacją na terenie i z Orgeschem przez ks. Pless, ze sztabem wojskowym przez ks. Ratibor, z organami Sipo przez mjr. Gabriela, z Einwohnerwehr przez radcę Ernsta. Prawdopodobny skład sztabu: gen. Kühl (Kluhe), ppłk Beckmann, mjr Beck, rtm. Bogatsch.

Organizacja dzieliła się na inspektoraty i Inspektorat Główny we Wrocławiu. Podlegały mu inspektoraty (ilość nie stwierdzona), którym podporządkowane były powiaty. Powiaty dzieliły się na odcinki, czyli obwody, a te na rejony, tj. miejscowości poszczególne. W miejscowościach, rejonach formowano grupy, oddziały lub plutony. Bazami organizacyjnymi oddziałów były związki, towarzystwa i zjednoczenia, które „po przesortowaniu” członków organizowano w sposób wojskowy, dzieląc członków na czynnych i pasywnych. Na czele stali oficerowie. W miastach przemysłowych stworzono tzw. Sprengkommandos pod dowództwem oficerów saperów dla celów destrukcyjnych. Poza tym oddzielnie organizowano bojówki³¹.

Według zestawienia polskiego wywiadu z 15 marca 1921 siły niemieckie w poszczególnych powiatach były następujące: 15 marca — powiat gliwicki: siła ogólna 4500 ludzi. Uzbrojenie: karabiny ręczne około

²⁸ Odpisy raportów informujących o strukturze niemieckiej organizacji bojowej — zob. CAW, TB, t. 1727, s. 179 i nast.

²⁹ Podział sił niemieckich na Górnym Śląsku (zał. do referatu informacyjnego z 15. II. 1921). CAW, TB, t. 1727, s. 343.

³⁰ Informacja wywiadowcza por. CAW, TB, t. 1727, s. 201.

³¹ Ibidem, s. 346.

4500, zapasowej broni 4500, km. 100; w centralnym magazynie ok. 4000 karabinów, 60 km., kilka tysięcy granatów ręcznych i amunicji. Środki lokomocji: 6 samochodów osobowych, 1 ciężarowy; 15 marca — powiat kluczborski: siła ogólna 4900 ludzi. Składy broni (?). Środki lokomocji: 36 samochodów ciężarowych i 13 samochodów osobowych; 15 marca — powiat bytomski: siła ogólna 2000 ludzi. Środki lokomocji: 13 samochodów osobowych, 18 ciężarowych, 25 rowerów. Broń: karabinów ręcznych 20 (?), reszta uzbrojona w krótką broń; 15 marca — powiat prudnicki: ogólna siła 3500 ludzi. Uzbrojenie: skład broni w Głogówku. Środki lokomocji: 3 samochody ciężarowe, 4 samochody osobowe, 6 motocykli; 15 marca — powiat katowicki: ogólna siła 4000 ludzi, dane z 15 lutego; według danych z 15 marca: 2500 ludzi. Oprócz tego na każdą miejscowość bojówki z 10—12 ludzi, w Katowicach 60 ludzi. Uzbrojenie: 2300 karabinów, km., rewolwery, nahażki itp. Środki lokomocji: 160 samochodów; 25 lutego — powiat tarnowski: ogólna siła 2000 ludzi. Uzbrojenie: 1570 karabinów, 760 pist. brown., 20 km., 420 granatów, 320 nahażek. Środki lokomocji: 23 samochody osobowe, 7 ciężarowych, 4 motocykle, 60 rowerów; 15 marca — powiat zabrski: ogólna siła około 1000 ludzi. Uzbrojenie: karabinów 6000, rewolwerów około 600. Środki lokomocji: 12 samochodów ciężarowych, 15 osobowych; 15 marca — powiat lubliniecki: ogólna siła 3300 ludzi. Uzbrojenie: 2 składy broni w Gutentag, 500 karabinów, 6 km., 400 rewolwerów, 30 000 amunicji, 500 bykowców; 5 składów broni w Lublińcu: 1000 karabinów, 20 km., 1000 rewolwerów, 10 000 amunicji, 450 bykowców; 2 składy broni w Koszęcinie: 150 karabinów, 5 km., 200 rewolwerów, 200 000 amunicji. Środki lokomocji: 8 samochodów osobowych i 3 ciężarowe, 3 motocykle, 78 rowerów, 18 wozów, 66 koni; 15 luty — powiat pszczyński: ogólna siła 500 ludzi. Uzbrojenie: 155 karabinów, 70 rewolwerów, 1000 granatów ręcznych, 5000 amunicji. Środki lokomocji: 1 samochód; 15 lutego — powiat strzelecki: ogólna siła 900 ludzi. Uzbrojenie: 2 km.; 12 marca — powiat rybnicki: ogólna siła około 580 ludzi. Uzbrojenie: 74 karabiny, 5 ckm., 41 km., 270 ortgis, 178 pistoletów, 23 mauzery, 450 granatów ręcznych, 14 000 amunicji. Środki lokomocji: 1 samochód, 20 koni kawaleryjskich; 15 marca — powiat opolski: ogólna siła 5000 ludzi. Składy broni: w powiecie Opole 2 składy, w Ellguth, Proskau, Groschowitz, Tarnau, Malapane, Luboschütz, Wengern, Kollotz, Turawa, Karlsruhe, Königl. Dąbrówka (i poza linią demarkacyjną). Środki lokomocji: 18 samochodów osobowych, 12 ciężarowych; 15 lutego — powiat raciborski: siła ogólna 400 ludzi. Uzbrojenie: 564 karabiny, 6 km., 300 granatów ręcznych. Środki lokomocji: 1 samochód ciężarowy; (bez daty) — powiat oleski: siła ogólna 1152 ludzi. Uzbrojenie: 253 karabiny, 5 km., 92 rewolwery. Środki lokomocji: 6 samochodów ciężarowych, 6 osobowych, 11 motocykli, 85 rowerów, 6 wozów; 15 lutego — powiat kozielski: siły ogólne 1500 ludzi. Środki lokomocji: 17 samochodów osobowych, 10 ciężarowych, 2 motocykle ³².

Rewizje, dokonane przez władze koalicyjne tuż przed plebiscytem w nocy z 18/19 marca 1921 w Gliwicach, ujawniły szczegóły organizacji

³² Zestawienie sił niemieckich na Górnym Śląsku (zał. do raportu z 18. III. 1921). CAW, TB, t. 1727, s. 457—463.

Orgesch grupy środkowej (Mitte). Centrala tego sztabu mieściła się w Gliwicach przy ulicy Parkowej 4, a kierownikiem jej był von Winkler, prowadzący również sprawy personalne i finansowe. Centrala składała się z wydziałów: Ia — organizacyjny, łączność z władzami, kierownik kpt. Gottwald — Buth.; Ib — materiały wojenne, automobile, konie, renty, opieka nad uchodźcami, kierownik por. Demming alias Dudek (zabity podczas rewizji 18/19 marca) i por. Kruppe; Ic — informacje, wywiady, prasa, łączność z policją plebiscytową, kierownik por. Ahlmann; U — specjalne zadania doraźne, bojowe, kierownik por. Nietsch; kierownicy kancelarii — Hartmann i Brendner.

Organizacja okręgu Gliwice była w korespondencji oznaczona literą „M” (Mitte). Dowództwo okręgu zwało się „Familie”, funkcjonariusz wysłany po posiłki — „Sohn”, „matka chora” oznaczało aresztowanie funkcjonariusza, „niech brat przyjedzie” oznaczało wezwanie posiłków itd. Organizacja dzieliła się na 6 komend okręgowych: Zabrze, Gliwice wieś, Gliwice miasto, Tarnowskie Góry, Bytom, Katowice. Okręgi dzieliły się na podokręgi, które obejmowały pewną ilość gmin, zależnie od ważności podokręgu. W każdej gminie znajdował się kierownik organizacji, dysponujący bronią. Komendant okręgu sprowadzał broń z centrali. Kierownicy gmin otrzymywali ją od komendantów podokręgów. W każdym okręgu utworzono od 4 do 5 kompanii.

Na zasadzie dokumentów, znalezionych podczas rewizji, ustalono następujące szczegóły:

I Okręg Gliwicko-Zabrski — 4 podokręgi: a) Gliwice — 2 kompanie po 120 ludzi. Broń: 133 karabiny, 214 rewolwerów, 5 km., 5 pm., 841 granatów ręcznych, 16 200 nabojów; b) Mikulczyce — 1 kompania — 150 ludzi, 85 karabinów, 45 rewolwerów, 2 km., 1 pm., 95 granatów ręcznych, 3500 nabojów; c) Zabrze — 1 kompania — 150 ludzi, 61 karabinów, 464 rewolwery, 3 km., 322 granaty ręczne, 3350 nabojów; d) Bieliszowice — 1 kompania — 120 ludzi, 72 karabiny, 102 rewolwery, 2 km., 1 pm., 378 granatów ręcznych, 7650 nabojów.

Inne okręgi były zapewne zorganizowane analogicznie. Okręg Gliwicko-Toszecki np. dzielił się również na 4 podokręgi (stan ludzi nieznan) i posiadał broni: 527 karabinów (61 600 nabojów), 2 pistolety maszynowe (600 nabojów), 125 granatów ręcznych i 16 pistoletów sygnałowych.

Poza pomocą rządową organizacja była wspierana przez instytucje i osoby prywatne, a subwencje udzielane jej przez Niemców — przemysłowców górnośląskich sięgały ogółem milionów, w poszczególnych zaś pozycjach wynosiły po 50 000 Mk, 100 000 Mk. Tak np. 5 lutego 1921 otrzymał Orgesch od papierni Schoeler Co. Mühldorf przez Bank dla Handlu i Przemysłu 100 000 Mk, 1 lutego 1921 od Banku Wallenberg Pachaly 100 000 Mk, 29 stycznia 1921 od Fabryki Celulozy Wartha — 50 000 Mk itd.³³

Według znalezionych dokumentów, wbrew zapewnieniom Niemców, organizacja miała działać i po plebiscycie³⁴.

³³ Raport informacyjno-polityczny nr 60 z 20. III. 1921. CAW, TB, t. 1727, s. 487.

³⁴ Tłumaczony na jęz. pol. artykuł z „Le Temps” pt. *Afera gliwicka (15. IV. 1921)*. CAW, TB, t. 1727, s. 585.

Obok Orgeschu działały też pomniejsze organizacje bojowe, np. Schwarze Hand w Gliwicach. Dowódcą jej był por. Weicht. Głównym kierownikiem — baron von Behr, prawdopodobnie dowódca tzw. Sprengkommandos. Bojówka ta używała przy napadach terrorystycznych, do których była przeznaczona, czarnych masek (znalezionych przy rewizji).

Na ogół wszystkie tajne organizacje niemieckie w okresie plebiscytu współdziałały ze sobą i podlegały jednemu kierownictwu we Wrocławiu, Centralnemu Sztabowi (pseudo Z) z ekspozyturą w Brzegu, który działał w ścisłej łączności z władzami wojskowymi. W połowie kwietnia organizacja była już podzielona na trzy wielkie grupy bojowe: północną — Nord (pseudo N), środkową — Mitte (pseudo M), południową — Süd (pseudo S).

Grupy dzieliły się na powiaty (Kreise), przy czym okręg Nord posiadał 5 powiatów, okręg Mitte 6 powiatów oraz okręg Süd 6 powiatów. Każda grupa posiadała swoje sztaby, z których jeden w Gliwicach „M” został przez akcję koalicyjną rozbity 18/19 marca³⁵.

Według meldunku POW z 30 kwietnia 1921 stan ogólny sił organizacji wojskowych niemieckich na terenie przedstawiał się następująco:

1. powiat katowicki	— 2000 ludzi i radiostacja	
2. „ Królewska Huta	— 2000 „	
3. „ zabrski	— 1000 „	
4. „ bytomski	— 2000 „	
5. „ tarnogórski	— 1400 „	
6. „ gliwicki	— 3200 „	
7. „ toszecki	— 900 „	
8. „ pszczyński	— 600 „	
9. „ rybnicki	— 500 „	
10. „ lubliniecki	— 500 „	
11. „ oleski	— 1200 „	
12. „ kluczborski	— 4600 „	plus 200 marynarzy i radiostacja
13. „ opolski	— 5000 „	
14. „ prudnicki	— 2700 „	plus 600 marynarzy i radiostacja
15. „ kozielski	— 1600 „	plus 400 marynarzy i radiostacja
16. „ raciborski	— 4600 „	i radiostacja

Razem 35 000 członków organizacji na terenie

Siły na pograniczu: 1) Neustadt — 1000 Sipo, magazyny broni; 2) Nysa (Neisse) — 3 i 4 komp. Reichswehry, 10 000 Orgesch, 100 Sipo, 50 aut ciężarowych, 8 baterii artylerii i magazyny broni; 3) Lamsdorf-Tillowitz, Dambrau-Steberau — 1200 Stosstrupp i uchodźcy w barakach; 4) Brzeg-Grotków — 1000 Sipo, 1000 Reichswehr; 5) Brzeg — 1300 Reichswehr, 200 marynarzy, radiostacja i Sztab³⁶.

AKCJA WOJSKOWA MSWOJSK.

Aż do likwidacji I powstania, tj. do listopada 1919 r., akcją wojskową na Górnym Śląsku kierowało Naczelne Dowództwo — Oddz. II. Zasilalo ono POW i miało nad nią protektorat. Z chwilą jednak, gdy traktat

³⁵ Meldunek sytuacyjny nr 19 z 15. IV. 1921. CAW, TB, t. 1727, s. 562.

³⁶ Meldunek sytuacyjny z 30. IV. 1921. CAW, TB, t. 1727, s. 605—606.

wersalski ustalił granice i warunki plebiscytu, powstała potrzeba szerszego i głębszego kontaktu z terenem Górnego Śląska, nie tylko na gruncie wojskowym, ale i politycznym, co wykraczało poza kompetencje Naczelnego Dowództwa. Po uzgodnieniu sprawy, na mocy rozkazów MSWojsk. L. 4293/19 I.Z. i Naczelnego Dowództwa L. 17 357/II wszelkie sprawy wojskowe, związane z akcją wojskową zostały przekazane pismem Naczelnego Dowództwa Nr 5177/I Ministerstwu Spraw Wojskowych³⁷. Przedstawiciele MSWojsk. — Dep. II zostali wezwani rozkazem ministra SWojsk. do udziału w ściślejszej Radzie Plebiscytowej w łonie Rady Ministrów³⁸ i uczestniczyli w niej po raz pierwszy 30 grudnia 1919. Na skutek porozumienia między prezydentem ministrów, L. Skulskim a min[istrem] SWojsk., gen. Sosnkowskim, przedstawiciele Dep. II mieli odtąd stale brać udział w posiedzeniach Rady Plebiscytowej z kpt. dr K. Polakiewiczem, jako kierownikiem Sekcji Plebiscytowej³⁹.

Wydział Plebiscytowy dla Górnego Śląska ukonstytuował się dopiero w kwietniu 1920 r., w listopadzie i grudniu 1919 r. oraz w pierwszych miesiącach 1920 r. znajdował się on jeszcze w stadium organizacji. Jako Wydział B (A — Śląsk Cieszyński) wszedł on drugi z kolei do łona Sekcji Plebiscytowej Oddz. II Szt. MSWojsk. Kierownikiem Wydziału został por. Tadeusz Puszczyński, dowódca baonu Białostockiego Pułku Strzelców⁴⁰.

Organizacja wewnętrzna Wydziału B Sekcji Plebiscytowej Oddz. II Szt. MSWojsk. ustaliła się ostatecznie dopiero w kwietniu 1920 r. Czas poprzedni wyzyskano dla orientacji i nawiązania kontaktu z organizacjami na terenie Górnego Śląska, ustalenia kompetencji itd.

Wydział dzielił się na referaty: I. Referat POW: 1. Ewidencja: a) członków, b) funkcjonariuszy, c) broni; 2. Inspirowanie POW; 3. Technika: a) dostarczanie broni, b) dyslokacja i magazynowanie broni, c) konserwacja broni, d) ewidencja broni; II. Referat kursów: 1. Kurs dla POW: a) ogólnopowiatkowe, b) ściśle bojowe; 2. Kurs dla zdemobilizowanych żołnierzy; 3. Kurs polityczny; III. Referat demobilizacyjny: 1. Demobilizacja, 2. Reklamacje, 3. Ewidencja, 4. Obóz koncentracyjny; IV. Referat gospodarczy: 1. Budżet, 2. Rachunkowość, 3. POW, 4. Obóz koncentracyjny, 5. Zaopatrzenie kursów, 6. Zaopatrzenie zdemobilizowanych, 7. Kooperatywa; V. Referat prasowy: 1. Wydawnictwa, 2. Inspirowanie prasy, 3. Raporty sytuacyjne; VI. Referat wywiadowczy: 1. Sprawy organizacji szpiegowskiej niemieckiej; 2. Sprawy wojskowych przygotowań niemieckich na terenie. Kancelaria.

Personalna obsada początkowa Wydziału, ulegająca zmianie w różnych czasach, zwłaszcza podczas III powstania, gdy większa część jego członków wyjechała w teren, była następująca: I referat — ppor. Henryk Krukowski; II referat — ppor. Marian Koenig, Jerzy Starzewski, Józef Stechman, Zbigniew Wiłski, Wincenty Malarczyk; III referat —

³⁷ Por. pismo MSWojsk. CAW, TB, t. 1715, s. 1—2.

³⁸ MSWojsk. Dep. II do prezydenta Rady Ministrów. 12. I. 1920. CAW, TB, t. 1715, s. 2—3.

³⁹ Por. pismo Prezydium Rady Ministrów do MSWojsk. 17. I. 1920. CAW, TB, t. 1715, s. 4.

⁴⁰ Por. rozkaz wewnętrzny Wydziału Plebiscytowego GŚl. nr 1, 15. IV. 1920. CAW, TB, t. 1715, s. 28—31.

ppchor. Waclaw Brunner, Waclaw Politur; IV referat — ppor. Wojciech Stpiczyński, Stanisław Derejski, Bienkowski, Józef Plenkiewicz, Józef Karnej; V referat — Stanisław Benkiel, Tadeusz Niesiołowski; VI referat — Maksymilian Bick; Kancelaria — Mirosław Matuszewski ⁴¹.

W maju założono przy Wydziale kooperatywę, finansowaną przez Sekcję Plebiscytową, która zaopatrywała pracowników plebiscytowych w produkty spożywcze ⁴².

Działalność Wydziału i jej zakres określone zostały już przez plan organizacyjny. Obejmowała ona prawie wszystkie dziedziny prac plebiscytowych, nie wyłączając polityki wewnętrznej, której kierunek zależał całkowicie od szefa sekcji ppłka Miedzińskiego i ministra spraw wojskowych, gen. Sosnkowskiego. Wydział dokonał następujących prac zasadniczych: 1. Zreorganizował POW na Górnym Śląsku i uzależnił ją całkowicie od kierownictwa władz wojskowych w Polsce; 2. Ze słabej komórki stworzył z POW silną organizację wojskową z 40 000 członków; 3. Kierował III powstaniem; 4. Przeprowadził demobilizację Górnoszlązaków; 5. Wzmocnił wywiad polski w stosunku do Niemców; 6. Uregulował stosunki gospodarcze w obozach koncentracyjnych; 7. Zorganizował kursy plebiscytowe w Warszawie i Sosnowcu; 8. Wyreklamował szereg zdolnych oficerów i żołnierzy do akcji plebiscytowej; 9. Prowadził akcję oświatową wśród osób, związanych z POW i pośród zdemobilizowanych.

Do 2 czerwca 1920 dostarczono POW większej ilości broni i amunicji na teren. Wzmocniono sztab POW przez wysłanie kilkunastu ludzi. Zarządzono stałe pogotowie bojowe pewnej ilości oddziałów POW, stworzono pocztę wojskową, służącą też propagandzie agitacyjnej i wojskowej. Referat prasowy wydawał co 10 dni raport informacyjny i inspirował prasę codzienną przez nadsyłanie jej artykułów (40 szpalt do 2 czerwca tr.). W porozumieniu z komitetami plebiscytowymi społecznymi i z referatem prasowym POW zakupiono i rozesłano 129 000 tomów wojskowych podręczników i broszur propagandowych.

W zakresie demobilizacji opracowano rozkaz demobilizacji dla DOGenów. Zestawiono ewidencję Górnoszlązaków w armii polskiej. Wzmocniono dowództwo obozu koncentracyjnego dla zdemobilizowanych przez wysłanie kilku wyreklamowanych oficerów i podoficerów. Unormowano odpływ zdemobilizowanych z oddziałów do obozu koncentracyjnego i na Śląsk. Imiennie reklamowanych 30 oficerów do pracy plebiscytowej oddano do dyspozycji Komisariatu Plebiscytowego lub POW.

Urządzono 2 kursy plebiscytowe dla funkcjonariuszy POW z 45 ludzi i specjalny kurs bojowy z 9 ludzi, oraz kursy oświatowe dla zdemobilizowanych. W obozie koncentracyjnym urządzono 4 kursy po 10 dni dla zdemobilizowanych, z 250 ludzi ogółem. Urządzono też wycieczkę propagandową dla zdemobilizowanych z Sosnowca do Krakowa.

W zakresie gospodarczym uregulowano wypłatę poborów zdemobilizowanym na terenie Górnego Śląska. Zaopatrzone w 500 ubrań cywilnych obóz koncentracyjny w Sosnowcu.

⁴¹ Ibidem oraz ogólne sprawozdanie z działalności referatu prasowego Wydziału Plebiscytowego, 20. IX. 1920 (s. 55—58).

⁴² CAW, TB, t. 1715, s. 32—35.

Wywiad dostarczał wiadomości prasie — wydawanym specjalnie przez Sekcję Plebiscytową „Wiadomościom Plebiscytowym” (red. ppor. Joachim Sołtys). W kancelarii załatwiono 73 pisma i wysłano 181⁴³.

W ciągu czerwca wysłano na teren instruktorów i materiały techniczne i rozwinęto pracę oświatową (kilkanaście tysięcy książek). Dostarczono do obozu koncentracyjnego 2000 egz. Powstrzymano, na życzenie Korfantego, rozkaz demobilizacji. Przez kursy plebiscytowe dla zdemobilizowanych przeszło 560 słuchaczy. Kurs instruktorski w Warszawie ukończyło 30 ludzi.

Wydano 1 raport informacyjny i rozwinęto wywiad w terenie. Fundusz plebiscytowy z 1 mln Mk niem. podniesiono do 3 mln Mk niem. i 1 mln Mk pol., uzyskano kredyt 5 mln na ubrania cywilne, jak również kredyt 5 mln — na wypłatę dla zdemobilizowanych i zorganizowano wypłaty na terenie. Dokonano 3 inspekcji: a) organizacyjnej w terenie, b) gospodarczej w Sosnowcu i c) oświatowej w Sosnowcu⁴⁴.

Poza Wydziałem B Oddz. II Szt. MSWojsk. powstały też referaty plebiscytowe przy DOGen. Poznań i Kielce. Referat w Poznaniu prowadził od lutego 1921 r. por. Berger. Zadaniem referatu było współdziałanie z org. pleb., a zwłaszcza z Komitetem Obrony Śląska przy Radzie Narodowej w Poznaniu, utrzymanie łączności z oficerem łącznikowym MSWojsk. przy DOGen. Poznań i oficerem łącznikowym DOP, zbieranie informacji z terenu DOGen. o stanie akcji plebiscytowej i defensywnej działalności⁴⁵.

Referat plebiscytowy przy DOGen. Kielce, według instrukcji MSWojsk.⁴⁶ podlegał Oddz. II Szt. MSWojsk. i miał następujące zadania: 1. współdziałanie z organizacjami plebiscytowymi, a przede wszystkim z DOP, z CWF i Tow. Przyj. Górnego Śląska, oraz przyspieszanie załatwiania spraw plebiscytowych; 2. kontrola granicy i jej obsady; 3. wywiad i informacja; 4. defensywa.

Poza tymi placówkami czynności informacyjne w związku z plebiscytem pełnił Oddz. II DOGen. Kraków i Inspektorat Armii gen. Szepczyckiego, w dół poprzez wszystkie placówki aż do komend miasta, eksperymentur itd. w sferze pogranicznej terenu plebiscytowego.

Od pierwszej chwili ukonstytuowania się Wydziału spotkała się działalność jego na terenie Górnego Śląska z oporem czynników lokalnych w osobie Korfantego, który nie zgadzał się w ogóle z kierunkiem politycznym Dep. II (później Oddz. II Szt.) i usiłował od początku paraliżować i kompromitować jego akcję. Polityka ta znalazła swój oddźwięk w szeregu tarć i zatargów, które powiększyły się jeszcze z chwilą reorganizacji POW i stworzenia z końcem 1920 r. DOP, wzmożenia się wpływów poznańskich, wskutek wprowadzenia do polityki wewnętrznej trzeciego czynnika: antagonizmów dzielnicowych.

W okresie prac reorganizacyjnych po II powstaniu i likwidacji POW

⁴³ Sprawozdanie z działalności Wydziału Plebiscytowego GŚl. w miesiącu maju, 2. VI. 1920. CAW, TB, t. 1715, s. 36—39.

⁴⁴ Sprawozdanie z działalności Wydziału Plebiscytowego GŚl. w miesiącu czerwcu (brak daty). CAW, TB, t. 1715, s. 46—47.

⁴⁵ Por. odpisy depešy Oddz. II z 17. III. 1921. CAW, TB, t. 1715, s. 64.

⁴⁶ Pismo Oddz. II z 26. I. 1921. CAW, TB, t. 1715, s. 67—68.

od listopada 1920 r., kierownik Wydziału por. Puszczyński objął w DOP w Sosnowcu dowództwo Grupy Destrukcyjnej, a w jego zastępstwie Wydziałem B kierował por. Koenig i ppor. Stpicyński. Po ustąpieniu mjr. K. Polakiewicza ze stanowiska szefa Sekcji Plebiscytowej, stanowisko to objął i do końca utrzymywał mjr Sikorski. W grudniu 1920 r. (19 grudnia) rozkazem gen. Sosnkowskiego wszystkie kompetencje wojskowe Wydziału B przekazano gen. Raszewskiemu, DOGen. Poznań, ograniczając w ten sposób jego rolę do akcji pomocniczej, drugorzędnej⁴⁷.

Wydział, poza agendami wojskowymi, rozwijał też działalność polityczną za pomocą specjalnych, cywilnych agentów, zaangażowanych z PPS, PPS Lewicy i NPR z przewagą po stronie pierwszej z wymienionych partii. Do takich działaczy należeli: Kazimierz Kuszel, na terenie PPS górnośląskiej, Bohdan Deniseau, Mieczkowski i in., którzy częściowo pracowali później w organizacji destrukcyjnej w III powstaniu. Praca polityczna Wydziału nie zawsze owocna z powodu małego doświadczenia agentów i młodego ich wieku, skutecznie uzupełniała jednostronną akcję polityczną komisariatu i partii narodowych przez wnikanie w wewnętrzną strukturę społeczeństwa górnośląskiego i zyskiwanie go dla sprawy polskiej od strony interesów klasowych⁴⁸.

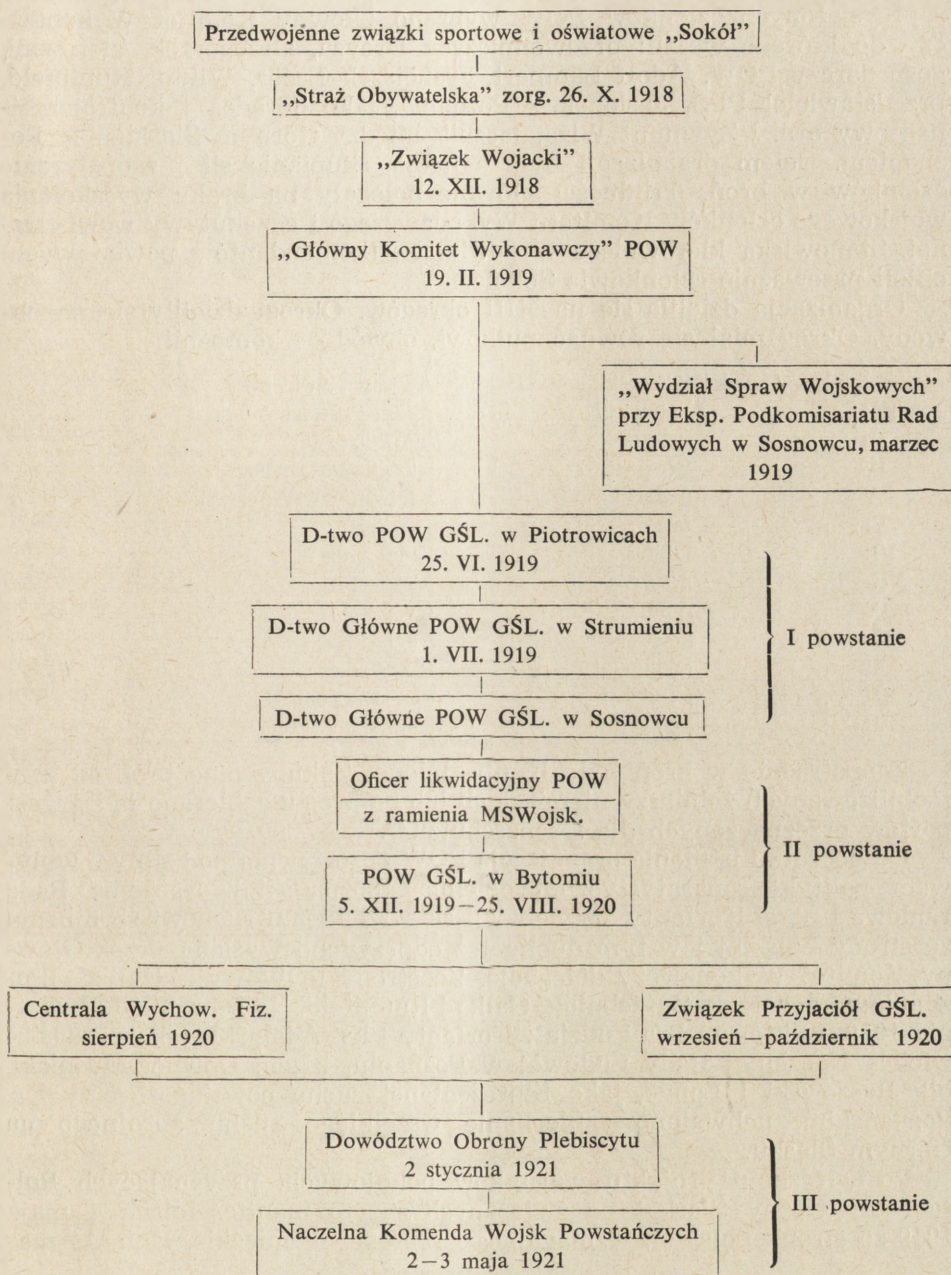
POW — OKRES I POWSTANIA

POW Górnego Śląska rozwinęła się z organizacji cywilno-sportowych z czasów jeszcze przedwojennych. Ośrodkiem organizacyjnym tego rodzaju był związek Sokół, skupiający młodzież polską o radykalno-patriotycznych przekonaniach. Na zebraniu grona technicznego VI okręgu Sokoła w Załężu 26 października 1918 w ścisłym gronie, złożonym z naczelnika Okręgu Śląskiego, Józefa Dreyzy, Stanisława Mastalerza, Jana Przybyłki, Jana Barona, Wincentego Reuka, Henryka Miększa i Jerzego Króla, uczestników poszczególnych gniazd sokolich, uchwalono założenie tajnej Straży Obywatelskiej, mającej ująć władzę na Śląsku, w razie przewrotu w Niemczech. Niemcy wpadli na ślad organizacji i w grudniu 1918 Oberschlesischer Arbeiter u. Soldatenrat wydała zakaz należenia do Straży. Pod wpływem tego zakazu Dreyza zwołał zebranie wybitniejszych przedstawicieli Sokoła w Siemianowicach, gdzie uchwalono ogólne zgromadzenie na 12 grudnia 1918 wszystkich członków grona technicznego, prezesów i naczelników gniazd Sokoła. Na zgromadzeniu tym postanowiono przystąpić do zakładania, na wzór niemieckich „kreisvereinen”, polskich Związków Wojskowych i zadaniach narodowo-oświatowych. Materiał ludzki tych związków i ich ośrodki organizacyjny stanowiły gniazda sokole. Na zewnątrz Związki Wojskowe posiadały oficjalne prezydium — wewnątrz zaś ich organizacja miała charakter wojskowy, swój sztab i szefa sztabu. Z chwilą ogłoszenia przez Niemców stanu oblężenia na Górnym Śląsku 1 stycznia 1919 i zakazu tworzenia wszelkich organizacji polskich Związki Wojskowe zmieniły się w organizację tajną. 19 lutego 1919 powstaje z inicjatywy urz. Banku

⁴⁷ Por. CAW, TB, t. 1737, s. 39—41.

⁴⁸ Oparte na wspomnieniach własnych Autora (S. B.).

SCHEMAT CHRONOLOGICZNY POW NA GÓRNYM ŚLĄSKU

Ludowego w Bytomiu, Józefa Grzegorzeka i Zygmunta Wizy z Poznania — Komitet Wykonawczy reprezentujący najwyższą władzę wojskową na Górnym Śląsku. Na zebraniu w Bytomiu złożyli przysięgę nowej organizacji m.in. Dreyza, Zgrzebniok, Mastalerz, Gajdas. Spośród zaprzysiężonych członków POW wybrano Główny Komitet Wykonawczy, do którego weszli: przewodniczący Dreyza, Grzegorzek, kierownik gospodarczy POW, Adolf Lampert, Franciszek Lazer, Wiktor Rumpfeld, przedstawiciel PPS, Jesionek z Poznania, jako doradca i kontroler finansowy org. i Zygmunt Wiza, łącznik między Górnym Śląskiem a Poznaniem. Celem organizacji była agitacja, skupianie sił i zaopatrzenie członków w broń. Trudności głównie polegały na braku wyszkolenia wojskowego członków Komitetu Wykonawczego i egzekutywy wewnętrznej. Stanowiska kierownicze w powiatach (komendantów powiatowych) objęli przeważnie członkowie Sokola.

Organizacja dzieliła się na XIII okręgów. Okręgi dzieliły się na obwoły. Okręg miał się równać pułkowi, obwód — kompanii.

I	Okręg, powiat	bytomski	—	kmdt Augustyn Świder
II	„	„	—	Adam Postrach
III	„	„	—	Jan Pyka
IV	„	„	—	Stanisław Mastalerz
V	„	„	—	Władysław Wróblewski
VI	„	„	—	Jan Zejer
VII	„	„	—	Paweł Golas
VIII	„	„	—	Aleksy Fizia
IX	„	„	—	Józef Buła
X	„	„	—	Alfons Zgrzebniok
XI	„	„	—	Jan Wygłęda
XII	„	„	—	Reszka — Tonczyk
XIII	„	„	—	Kulik

Zaopatrzenie w broń było b. utrudnione. Zakupywano broń od zdemobilizowanych żołnierzy niemieckich lub po prostu zabierano ją z transportów przeznaczonych dla Grenzschtzu⁴⁹.

Od początku istnienia organizacja POW pozostawała pod silnym wpływem polityki separatystycznej dzielnicy poznańskiej. Naczelną Radą Ludową i poseł Korfanty sprzeciwiali się wszelkiemu ruchowi zbrojnemu ze strony polskiej i w tym duchu też odprawiono wysłaną przez Główny Komitet Wykonawczy delegację. Ze strony POW wyjeżdżali do Poznania: Grzegorzek, Zgrzebniok, Gałka i Rumpfeld. Na zebraniu 13 kwietnia 1919, w którym brali udział: Korfanty i ks. Adamski, jako przedstawiciele Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu, i gen. Dowbór-Muśnicki, płk Raszewski i Lange, jako reprezentanci ruchu powstańczego w Ks. Poznańskim, uchwalono zaniechanie wszelkiego ruchu zbrojnego na Górnym Śląsku.

Po ogłoszeniu projektu warunków pokojowych, przyznających Polsce cały Górny Śląsk i po związanych z tym manifestacjach 1 maja 1919 ze strony polskiej, wzmagają się represje niemieckie. Dnia 14 ma-

⁴⁹ Szczegóły z tym związane zaczerpnięte z pracy J. Ludygi-Laskowskiego, *Materiały do historii powstań Górno-Śląskich*, t. I. Katowice 1925, s. 8—21.

ja 1919 zostaje rozwiązany Podkomisariat Naczelnej Rady Ludowej w Bytomiu i zmuszony jest przenieść się na teren polski do Sosnowca. W ślad za tym wzmaga się ruch uchodźczy do Polski. Powstają stąd kłopotliwe dla Polski obozy koncentracyjne uchodźców w Piotrowicach, Oświęcimiu i Sosnowcu, stale funkcjonujące, ze zmianą miejsca pobytu, aż do rozwiązania ostatecznego sprawy śląskiej.

Na zebraniu Głównego Komitetu Wykonawczego POW 18 maja 1919 postanowiono powstanie, a 20 czerwca 1919 wyznaczono datę wybuchu na godz. 22 wieczorem 22 czerwca i rozesłano rozkazy do komend powiatowych. Na skutek interwencji Naczelnego Dowództwa WP i gen. Hallera rozkazy te odwołano, lecz z powodu krótkiego terminu odwołania były spóźnione i nie doszły do powiatów kozielskiego, kluczborskiego i oleskiego. Rozruchy w Kozielskiem i Oleskiem zostały szybko stłumione, co rozluźniło spoistość POW i jej autorytet. W tym czasie POW przedstawiało wobec 15 000 dobrze uzbrojonych sił niemieckich stan ludzi 20 000, słabo zaopatrzonych i bez dostatecznej ilości broni⁵⁰.

Do braku spoistości organizacyjnej przyczyniła się też obstrukcyjna polityka dzielnicy poznańskiej, o czym świadczy raport ppłka J. Stachiewicza z 14 maja 1919 r.⁵¹

4 lutego 1919 stworzono rozkazem Sztabu Gen. baon górnośląski nr 7 z uchodźców i ochotników, a formowany przez DOGen. Kielce oraz Eks. Kom. Naczelnej POW w Częstochowie pod dowództwem mjra Witozeńca. Usiłowano zainteresować nim Śląską Radę Ludową. „Tymczasem nieufność szerzona przez wysłanników Naczelnej Rady Ludowej Poznańskiej w stosunku do osoby Naczelnika Państwa i wszelkich pod Jego egidą przeprowadzanych akcji, udzieliła się Śląskiej Radzie Ludowej, niedołęstwo zaś i brak zrozumienia ważności sprawy u dowództwa baonu sprawiły, że baon górnośląski liczebnie się nie rozrastał, a nawet istniała w nim dezercja”. Rosnąca agresywność Naczelnej Rady Ludowej do wzięcia sprawy Górnego Śląska niepodzielnie w swoje ręce, została uwieczniona pomyślnym skutkiem. Stworzony przez Dtwo Gł. Sił Zbr. b. ZP sztab, wytrąca przede wszystkim z rąk Eks. KNPOW inicjatywę w sprawie POW na Górnym Śląsku, dysponując znacznymi funduszami, pozbawia Eks. wpływów. Następnie i baon nr 7 zostaje opanowany — zrazu przez dostarczanie niezbędnych ekwipunków, później przez wzięcie go na etat poznański, a nawet, jak świadczy rozkaz Dtwo Gł. Sił Zbr. b. ZP nr 127 § 2 z 11 maja 1919. Dtwo to tworzy Bytomski Pułk Strzelców z mjrem Witozeńcem jako dowódcą. Nie wchodząc w sprawę operacji wojskowych na odcinku Górnego Śląska, należy zauważyć w związku z powyższymi faktami, że: 1) „udział wojskowy ze strony Królestwa staje się równy zeru, co może być wielką przegraną dla wpływów Królestwa na całokształt polityki Śląska Górnego; 2) sztab wojskowy, złożony z kilku poruczników poznańskich i wyznaczonych przez gen. Raszewskiego (proponowanego kierownika operacyjnego na tym odcinku) nie przedstawia pod względem fachowym żadnej rękojmi solidnego przygotowania akcji”⁵².

⁵⁰ Ibidem, s. 8—34.

⁵¹ Odpis raportu — zob. CAW, TB, t. 1732, s. 1.

⁵² Por. pismo w sprawie baonu górnośląskiego nr 7. CAW, TB, t. 1732, s. 2—3.

Polityka tedy dzielnicowa była główną przyczyną niejedności ruchu organizacyjnego w POW i tarć wewnętrznych wśród jej członków. Opozycyjna postawa dzielnicy poznańskiej wobec posunięć władz naczelnych w Warszawie wyrażała systematycznie Naczelnemu Dowództwu z rąk inicjatywę i kierownictwo, zwłaszcza że istniała tu pewna nierównowaga sił. Naczelna Rada Ludowa opierała się bowiem na wpływach politycznych nie tylko wojskowych; Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich zaś było ograniczone w swoich kompetencjach i nie posiadało ani odpowiednich organów, ani dostatecznej ilości placówek wojskowych polskich (Oddz. II), aby tym wpływom się przeciwstawić. Zwłaszcza że kierunek ogólnej polityki państwowej nie szedł wówczas po linii zamiarów Naczelnego Wodza i sprzyjał Jego przeciwnikom⁵³.

Kres tym antagonizmom, częściowo bodaj, położyła organizacja Głównego Komitetu Wykonawczego i stworzenie sztabu POW pod nazwą Dowództwo POW GŚI, który pozostawał pod wpływami Naczelnego Dowództwa (poprzez Ekspozyturę w Częstochowie). W skład Dowództwa (utworzonego przez opozycję w stosunku do polityki poznańskiej w Piotrowicach 25 czerwca 1919) POW wchodził: komendant — Alfons Zgrzebniok, szef Sztabu — Józef Buła, I oddz. org. — Mikołaj Witczak, wywiad — Jan Wyględa, łączność — Jan Zgrzebniok, dowódca artylerii — Karol Grzesik, dowódca saperów — Leon Murłowski, referent personalny — Jan Basista. Sprawami politycznymi kierował Franciszek Lazar, gospodarczymi — Józef Połomski. Obronę krajową miał tworzyć Adam Postrach.

Główny Komitet Wykonawczy, urzędujący w Bytomiu — z jednej strony, z drugiej zaś szef Wydziału Wojskowego Ekspozytury Podkomisariatu Rady Ludowej w Sosnowcu, każdy na swoją rękę, systematycznie zwalczali autorytet i zarządzenia tego świeżo utworzonego dowództwa.

Po wypadkach czerwcowych, tj. od 23 czerwca 1919 i dokonanym rozłamie, centralną akcją wojskową na Górnym Śląsku był sztab w Piotrowicach, inspirowany przez Naczelne Dowództwo WP w osobie kpt. Kierzkowskiego. 1 lipca 1919 sztab przenosi się do Strumienia. Tendencje sztabu tego poza granicami Górnego Śląska do opanowania ruchu powstańczego zostały zachwiane przez zebranie działaczy wojskowych na terenie, zwołane przez Józefa Grzegorzeka, członka Głównego Komitetu Wykonawczego w Bytomiu, gdzie 11 sierpnia uchwalono rozpocząć akcję zbrojną. Ułtymatywnie brzmiąca uchwała żądała od Dowództwa POW rozkazów w tym kierunku lub rozwiązania organizacji. Dowództwo POW w Strumieniu zwołało na 15 sierpnia, dla wyjaśnienia sytuacji, odprawę komendantów powiatowych, odroczonej wskutek niestawiennictwa większości na 18 sierpnia. Tymczasem organizacja dekonspiruje się wskutek przychwycenia przez Niemców kilku kurierów i 16 zaczyna się arestowanie, między innymi przechodzących granicę w Pawłowicach członków Dowództwa POW, szefa sztabu Buły, Grzegorzeka, Jendroški i in. Pod naciskiem tych faktów i wzburzenia ludności na terenie oraz wsku-

⁵³ Sprawy te szczegółowo omówione zostały w poprzednich rozdziałach niniejszej pracy (polityka wewnętrzna Polski). Por. też odpisy akt zgromadzone w teczce 1710, s. 8—12 i t. 1732, s. 2.

tek rozprzężenia organizacji, kierownictwo wymyka się z rąk POW i Głównego Komitetu Wykonawczego, a zebranie uchodźców w Piotrowicach uchwała rozpoczęcie powstania w nocy o godz. 2 z 16 na 17 sierpnia.

Pierwsze powstanie wybuchło w oznaczonym terminie, ale tylko w powiecie pszczyńskim. Dopiero w dniu następnym Komitet Wykonawczy dał rozkaz poparcia akcji przez powstanie w powiatach: katowickim, bytomskim, zabrskim, rybnickim i tarnogórskim. Dążąc do opanowania tego ruchu i kierownictwa Główne Dowództwo POW przeniosło się do Sosnowca, stwarzając sztab fachowy.

Skład Sztabu stanowili: komendant — Alfons Zgrzebniok, szef Sztabu — Kierzkowski (kpt. ND), oddz. I org. — Rzakiewicz, oddz. II wyw. — Plebanek, oddz. III oper. — Plebanek, oddz. IV int. — Krzóska, oddz. V pers. — Kosiński, łączność — Nazim, saper. — Nazim, kwater. — Hirschler, adiut. — Finczek, dwaj komisarze wojskowi — opieka nad uchodźcami, kontrola obozów — Jan Przybyłek i Adam Całka.

Dowództwo nie zdołało opanować sytuacji, która rozwijała się w szybkim tempie. Wydało tylko odezwę, grożącą Niemcom odwetem i podkreślającą manifestacyjny charakter powstania. Między 19 a 25 sierpnia odbywała się właściwie likwidacja powstania przez Grenzschutz i Reichswehrę. 26 sierpnia — na skutek uchwały Podkomisariatu Rady Ludowej dla Górnego Śląska i Dowództwa Głównego POW — powstanie zakończono.

Teren, objęty powstaniem, obejmował wąski pas z 6 powiatów, leżących nad granicą Polski, z wyłączeniem miast, a mianowicie: rybnicki, pszczyński, katowicki, bytomski, tarnogórski i zabrski⁵⁴.

MILICJA GÓRNEGO ŚLĄSKA

Z ramienia Naczelnego Dowództwa WP współdziałał z władzami powstańczymi płk Michał Żymierski i specjalnie dla celów politycznych założono Ekspozyturę Naczelnego Dowództwa WP w Sosnowcu. Uchodźców z GŚL w ilości około 20 000 skoncentrowano w 6 obozach — Sosnowcu, Grodźcu, Szczakowej, Oświęcimiu, Jaworznie i Zawierciu. Później wyłączono obóz w Grodźcu i Sosnowcu i sformowano z reszty uchodźców organizację pn. Milicja Górnośląska. Dowódcą jej był z ramienia Naczelnego Dowództwa WP płk Żymierski do 15 października 1919.

Wskutek nieporządków, napadów bandyckich członków Milicji Górnośląskiej i wynikłych stąd kontrowersji między płk. Żymierskim a Komisariatem Rad Ludowych Górnego Śląska, którego członkami byli posłowie: Sosiński, Biniszkiwicz, Czapla i dr Wolny⁵⁵, na miejsce płka Żymierskiego powołano generała ppor. Juliana Bijaka, b. dowódcę O[kręgu] E[ltapowego] armii północno-zachodniej w Krakowie.

Milicja Górnośląska była właściwie rodzajem organizacji wojskowej,

⁵⁴ Por. Ludyga-Laskowski, op. cit., s. 42—48; przebieg poszczególnych działań s. 61—84 oraz CAW, TB, t. 1704 (mapy i szkice).

⁵⁵ Szczegółowe informacje o wynikłych tam nieporozumieniach zawiera sprawozdanie Głównego Dowództwa Milicji Górnośląskiej z 24. XII. 1919. CAW, TB, t. 1734 (szczególnie s. 6 i 13). Por. też TB, t. 1710, s. 8—12.

złożonej z uczestników I powstania i robotników. Dowództwo jej znajdowało się w Sosnowcu. Podlegały mu 4 obozy: 1. w Jaworznie i Byczynie dla powiatu katowickiego (stan 906 ludzi); 2. w Oświęcimiu dla powiatu pszczyńskiego, rybnickiego i katowickiego (stan 1100 ludzi); 3. w Szczakowej dla powiatu bytomskiego i tarnogórskiego (stan 1400 ludzi); 4. w Zawierciu dla powiatu katowickiego (1100 ludzi).

Razem w 14 oddziałach — 52 oficerów, 154 podoficerów i żołnierzy WP, 110 górnośląskich „druhów oficerów” i 4390 „druhów milicji” (przyjęto nazwę „druha” z dawnych organizacji sokolich).

Obozy sformowane były według powiatów w kompanie po 100—150 ludzi. Dowódcami byli wyłącznie podoficerowie armii niemieckiej — Górnoślązacy. Instruktorami byli oficerowie WP. Kilku z nich tylko dowodziło oddziałami.

W Oświęcimiu, Szczakowej i Zawierciu znajdowały się też oddziały rezerwowe z ludzi nie nadających się do milicji. Poza tym w Sosnowcu znajdowało się pod opieką Komisariatu Rad Ludowych około 900 uchodźców, nie należących do Milicji Górnośląskiej⁵⁶.

Materiał ludzki w Milicji Górnośląskiej nie był wyborowy. Cel jej i zadania też nie były wyraźne. Nie nadawała się ona też jako kadry przyszłej policji czy wojska, gdyż stosunki w niej panujące były dość luźne, a dyscyplina słaba. Toteż nie udało się z niej stworzyć w myśl planu gen. Hallera pułków górnośląskich na wzór istniejącego już po I powstaniu 1 Bytomskiego Pułku Strzelców. Nie udało się też zużytkowanie materiału ludzkiego Milicji Górnośląskiej dla celów plebiscytowych przez Komisariat Rad Ludowych Górnego Śląska, nakłaniający członków Milicji Górnośląskiej do powrotu na teren. Oczekiwali oni odejścia z granicy Grenzschutzu. Stosunki w obozach sprawiały tylko kłopot władzom polskim. Wobec tego postanowiono zlikwidować ostatecznie Milicję Górnośląską, na którą wpływ miały czynniki niepożądane, zwłaszcza tzw. Korfantowcy⁵⁷, nie sprzyjające akcji MSWojsk. i organizacji odbudowującej się POW.

28 stycznia 1920 zwinięto Dowództwo Milicji Górnośląskiej. Materiał przekazano do obozu koncentracyjnego w Sosnowcu i DOGen. Kielce. Część koni oddano 1 P[ułkowi] Strzelców Bytomskich. Likwidację skończono 16 lutego 1920 (pozostał tylko obóz w Szczakowej i Pułk Strzelców Bytomskich w Sosnowcu)⁵⁸.

POW — OKRES II POWSTANIA

Po likwidacji I powstania — słabo wewnętrznie związana, złożona z elementów politycznie różnorodnych i właściwie pozbawiona jednolitego dowództwa, zbudowana na zasadach „demokratycznego” rozkazodawstwa — POW zanika. Represje, stosowane przez Grenzschutz i Sicherheitspolizei po I powstaniu, uniemożliwiają pobyt na Śląsku dzia-

⁵⁶ Por. Meldunek o stosunkach w obozie Milicji Górnośląskiej w Zawierciu, 21. X. 1919. CAW, TB, t. 1734, s. 1—3.

⁵⁷ Jak przypis 55 (sprawozdanie Głównego Dowództwa Milicji Górnośląskiej). Por. też TB, t. 1736, s. 26—30.

⁵⁸ Sprawy dotyczące likwidacji Milicji Górnośląskiej. CAW, TB, t. 1734, s. 27—31.

łączom pierwotnym i stan ten trwa aż do okupacji terenu przez wojska koalicyjne. Ożywienie i wznowienie prac organizacyjnych rozpoczyna się jednak o wiele wcześniej, z chwilą, gdy po ustaleniu przez Radę Naczelną warunków plebiscytu, na skutek porozumienia między Naczelnym Dowództwem a MSWojsk. i rządem, Naczelne Dowództwo przekazuje swoje kompetencje w stosunku do sprawy górnośląskiej Ministerstwu Spraw Wojskowych⁵⁹.

Ustala się wówczas linia wytyczna polityki wewnętrznej w stosunku do Naczelnej Rady Ludowej w Poznańskim i Korfantego. MSWojsk. dąży do całkowitego opanowania wpływów w POW i postanawia oprzeć ją całkowicie na ludziach zaufanych oraz środkach materialnych państwowych, przewidując długotrwałą i ciężką walkę zbrojną, dyplomatyczną i wewnętrznie polityczną⁶⁰. Zorganizowany w tym celu Wydział Plebiscytowy B, z por. Puszczyńskim na czele wprowadza system organizacyjny dawnej POW i zdobywa fundusze⁶¹ na planową akcję konspiracyjną wojskową, społeczną i polityczną, mającą zapewnić POW głos decydujący wobec ludności na Górnym Śląsku, a przewagę polityce państwowej, reprezentowanej przez obóz Naczelnego Wodza⁶².

Na zebraniu 5 grudnia 1919, zainicjowanym przez Wydział B w porozumieniu z dowódcą OW, Zgrzebniokiem, postanowiono wznowić POW. W styczniu 1920 r. organizacja była już w pełnym toku prac. Na czele organizacji stał dowódca główny, Alfons Zgrzebniok, z siedzibą w Sosnowcu, zależny bezpośrednio od MSWojsk. Dowódca główny był zatwierdzony przez władze wojskowe. Sztab składał się z szefa Sztabu, adiutanta (Mieczysław Hirschler), oficera kasowego i oficera instruktora oraz z trzech oddziałów: ewidencyjnego, wywiadowczego i gospodarczego.

Na czele każdego oddziału stał kierownik. Ze względu na konieczność chwilowego pozostawania w Sosnowcu, Sztab OW wraz z dowódcą komunikował się z komendantami okręgowymi za pośrednictwem oficera łącznikowego w Bytomiu. 15 lipca 1920 r. część Dowództwa Głównego przeniosła się do Piekar Wielkich koło Bytomia.

Teren dzielił się na 6 okręgów, a te na 2-3 powiaty. Powiaty dzieliły się na obwody (rejony) 3-4; rejony składały się z poszczególnych wiosek, punktów organizacyjnych:

I. okręg lubliniecki obejmował powiaty:

kluczborski	– 3 rej.	– 30 punkt.	org.
oleski	– 3 „	– 22 „	„
lubliniecki	– 5 „	– 30 „	„

II. okręg opolski – powiaty:

opolski	– 4 rej.	– 32 punkt.	org.
głupczycki	– 1 „	– 5 „	„
strzelecki	– 4 „	– 28 „	„
prudnicki	?	?	

⁵⁹ Jak przyp. 37.

⁶⁰ Sprawy te omówione zostały w piśmie MSWojsk. do Prezydium Rady Ministrów z 12 i 17. I. 1920. CAW, TB, t. 1715, s. 2–4.

⁶¹ O sposobie zdobywania funduszy wspomina się w sprawozdaniu z działalności Wydziału Plebiscytowego GŚl. (jak przyp. 43).

⁶² Por. meldunek sytuacyjny DOGen. Kielce, 5. IV. 1921. CAW, TB, t. 1757, s. 36–39.

III. okręg raciborski	— powiaty:
raciborski	— 4 rej. — 31 punkt. org.
kozielski	— 4 „ — 28 „ „
rybnicki	— 4 „ — 44 „ „
IV. okręg gliwicki	— powiaty:
gliwicki	— 1 rej. — 1 punkt. org.
zabrski	— 2 „ — 11 „ „
toszecki	— 2 „ — 23 „ „
V. okręg bytomski	— powiaty:
bytomski	— 3 rej. — 18 punkt. org.
tarnogórski	— 3 „ — 19 „ „
VI. okręg katowicki	— powiaty:
katowicki	— 3 rej. — 20 punkt. org.
pszczyński	— 4 „ — 54 „ „

Dowódcami okręgów byli okręgowi, na czele powiatów emisariusze powiatowi, którym podlegały z kolei obwody (rejony), tym zaś punkty organizacyjne⁶³.

Dowódcami okręgów byli: I — Paweł Golaś, II — Jan Błana, III — Stanisław Mastalerz, IV — Karol Grzesik, V — pocz. Józef Szafarczyk, później Walenty Fojkis, VI — Jan Zejser. Ten podział na okręgi trwał do 27 maja 1920.

Złożona z ludzi różnego pokroju organizacja dla zapewnienia sobie ściślej konspiracyjności, musiała eliminować elementy niepewne i porzucić system doraźnego werbunku. Zaczęła rozwijać tedy swoje wpływy za pośrednictwem organizacji społecznych i narodowych, jak Sokół i in.⁶⁴

W kwietniu stan POW był następujący: ogólna liczba członków organizacji — 7815 zorganizowanych i wtajemniczonych. W poszczególnych powiatach: w lublinieckim 350 (900); oleskim 180 (400); kluczborskim 120 (300); opolskim 200 (600); strzeleckim 250 (400); prudnickim 50 (100); kozielskim 320 (900); raciborskim 450 (1200); rybnickim 1250 (3200); gliwickim 450 (900); toszeckim 200 (600); zabrskim 350 (1180); bytomskim 860 (1800); tarnogórskim 475 (1200); katowickim 1330 (3500); pszczyńskim 980 (2800). W ciągu miesiąca od marca (27 marca) do kwietnia (17 kwietnia 1920) liczba członków organizacji podniosła się o 3920 członków, ogólna liczba zaś o 8180. W powiecie prudnickim wskutek rozbiecia Komisariatu Plebiscytowego zmniejszyła się o 50. Liczba ogólna rejonów — 73; punktów organizacyjnych 522. Przyrost 23 rejony i 170 punktów org.

Technika pracy była ściśle konspiracyjna. Główne sprawy załatwiał komendant osobiście lub jego zastępca. Poza biurem Komendy i jego archiwum, żadne biura powiatowe nie istniały. Wszelkie sprawy organizacyjne były załatwiane osobiście przez kierowników.

Szkolenie. Żadnych szkół ani kursów organizacja początkowo nie utrzymywała, gdyż dobierała ludzi już wojskowo wyszkolonych. Plan jednak przewidywał szkolenie: I. Wojskowe: a) stałe szkoły wojskowe,

⁶³ Raport organizacyjny Dowództwa Głównego POW na Śląsk, 27. III. 1920. CAW, TB, t. 1736, s. 76—77.

⁶⁴ Por. Raport sytuacyjny nr 15 Oddz. II, 1. II. 1920. CAW, TB, t. 1736, s. 52—59.

b) wykłady periodyczne wojskowe, c) ćwiczenia; II. Kulturalno-oświatowe: wykłady oświatowe, polityczne i społeczne. Sprawę tę realizowało później MSWojsk. — Wydział Plebiscytowy B⁶⁵.

Z końcem maja 1920 r. przystąpiono, na skutek decyzji MSWojsk. (Wydz. B), do reorganizacji Dowództwa Głównego POW, zasilając je oficerami fachowymi. Wyznaczony do prac tych Jan Ludyga-Laskowski z końcem kwietnia obejmuje funkcje szefa Sztabu OW; w porozumieniu z komendantem głównym, Zgrzebniokiem i por. Puszczyńskim ustala następujący skład Dowództwa POW: komendant główny — Alfons Zgrzebniok, szef Sztabu — Jan Ludyga-Laskowski, Oddz. I org. — Jerzy Paszkowski, Oddz. II wyw. — Mieczysław Hirschler, Oddz. III operac. — szef Sztabu prowadził oddz. operac., Oddz. IV gosp. — Mieczysław Majewski, Oddz. V pers. — Jerzy Banderski, Oddz. VI łączn. — Teodor Ludyga, Oddz. VII ośw. — Jerzy Janiszowski.

Poza tym przy szefie Sztabu były referaty: 1. Broni — por. Wacław Wardaszko i Kurowski, 2. Dla specjalnych poruczeń — pchor. Machnicki i ppor. Krukowski (bojówki do działań doraźnych). Inspektorem ogólnym organizacji był Jan Gray. Kancelarią dowództwa kierował Józef Szafarczyk.

Na odprawie, zwołanej przez nowe dowództwo 10 czerwca przeprowadzono reorganizację POW. Plan organizacyjny dokonał nowego podziału na okręgi. Okręgów było 9: I — okręg lubliniecki — d-ca Paweł Golaś, II — okręg kluczborsko-oleski — d-ca Jan Pleszka, III — okręg opolski — d-ca Jan Błana, IV — okręg strzelecki — d-ca Jan Dropała, V okręg kozielski — d-ca Karol Grzesik, VI — okręg raciborsko-rybnicki — d-ca Józef Buła, VII — okręg pszczyńsko-katowicki — d-ca Walenty Fojkis, VIII — okręg bytomsko-tarnogórski — d-ca Rudolf Kornke, IX — okręg gliwicko-toszecko-zabrski — d-ca Stanisław Mastalerz⁶⁶.

Okręgi były niezależnymi jednostkami organizacyjnymi na terenie. Dowódcy OW podlegali bezpośrednio Dowództwu Głównemu. Przy dowódcy okręgu był sztab, złożony z adiutanta, pełniącego zarazem funkcje kasjera, referenta wywiadowczego, referenta broni — podległego bezpośrednio Dowództwu Głównemu, i referenta kulturalno-oświatowego oraz pewnej ilości kurierów, zależnej od ilości rejonów, którzy w razie walki — zostawali komendantami rejonów. „O ile w skład okręgu wchodzi więcej jak jeden powiat, komendant okręgu ma prawo złączenia rejonów w organizację powiatu, na czele którego ustanowi emisariusza. Powiat podlega komendantowi okręgu” (Rozkaz org. L. 1). Etat powiatu: emisariusz powiatowy i kurier.

W rejonach były organizacje miejscowe, na których czele stali mężczyźni zaufania⁶⁷. Organizacje miejscowe dzieliły się na dziesiątki. Dziesiątka składała się z 8 ludzi uzbrojonych, dziesiątnika i jego zastępcy. Dziesiątnik musiał znać swoich ludzi, miejsce ich pobytu itd. Każda dziesiątka miała swoje wyznaczone miejsce alarmowe i magazyn broni.

Co 14 dni były odprawy okręgowych w Dowództwie Głównym. Po-

⁶⁵ Jak przyp. 41.

⁶⁶ Skład osobowy Dowództwa w odpisach akt niemieckich. CAW, TB, t. 1736, s. 181—182. Por. też pismo J. Paszkowskiego do gen. J. Stachewicza z 29. VII. 1932. Ibidem, s. 246—259 i 400.2026/4.

⁶⁷ Por. Ludyga-Laskowski, op. cit., s. 186 i 195.

legały one na składaniu relacji z pracy, finansów, broni oraz odbieraniu rozkazów, przekazywanych ustnie swojej organizacji i składaniu wniosków organizacyjnych. Komendanci okręgowi zaprzysięgali nowych członków. Rozkazem org. L. 4 zdecydowano utworzenie w każdym rejonie po 2 oddziały szturmowe, złożone z 4 ludzi i dowódcy (razem 5 ludzi), uzbrojonych w rewolwery, 50 ładunków, sztylety i po 5 granatów ręcznych.

Rozkaz org. L. 2 postanawiał założenie organizacji żeńskiej, pomocniczej, do służby sanitarnej, wywiadowczej i kurierskiej. Etat jej przewidywał: 1 referentkę przy Dowództwie Głównym, 9 referentek okręgowych, podległych komendantowi okręgowemu.

Rozkaz operacyjny Dowództwa Głównego POW GŚl. z 22 lipca 1920 o charakterze defensywnym (obronnym) przewidywał na wypadek ofensywy bojówek niemieckich następującą bazę operacyjną: „Opanowanie i obrona linii wzdłuż drogi od Dembing do Schwarzwasser i Pawłowic, wzdłuż linii kolejowej. Pawłowice, Warszowice, Baranowice, stacja Kliszczówka, rzeczka Ruda, dalej w kierunku na północny wschód od Żór, wzdłuż linii kolejowej od Żór do Marienhütte, Ormontowice, Preiswitz (Przyszowice), Sośnica, Zabrze, Mikulczyce, linia kolejowa Wieszowa, Brosławice, dalej przez Wilkowice—Miedary—Piaseczna i lasy Tworog—Koszęcin⁶⁸.

Do tego celu przeznaczono siły z okręgu VIII i powiatu zabrskiego, które w 40 rejonach liczono na 6923 ludzi zorganizowanych. Wliczano w to organizujące się oddziały szturmowe i k.m. razem 80 oddziałów szturmowych, tj. 400 ludzi i 40 oddz. k.m. w sile 400 ludzi.

Do opanowania więc bazy operacyjnej Dowództwo Główne miało rozporządzać 2 pułkami piechoty po 2600 ludzi, 4 komp. szturmowymi po 100 ludzi i 4 komp. ckm po 100 ludzi. Pułk miał się składać z 4 baonów w sile od 550—650 ludzi każdy.

Do opanowania były dwa obiekty: linia bazy operacyjnej i miasta, jako ośrodki ruchu zbrojnego Niemców. Wykonanie pierwszego wyznaczono siłom wymienionym wyżej. Druga część miała należeć do zorganizowanej specjalnie przez Dowództwo Główne POW Samoobrony kopalń, hut i kolei, posiadającej własny Inspektorat Samoobrony przy Dowództwie Głównym POW. System organizacji tej był dziesiątkowy. Poza tym stworzono też Samoobronę kolei żelaznej przez tworzenie w warsztatach dziesiątek, na linii zaś dystansów.

Ze zdemobilizowanych hallerczyków utworzono pod protektoratem POW Związek Hallerczyków, którego prezesem był szef Sztabu POW, Ludyga-Laskowski. Związek ten stanowił częściowo rezerwar ludzki dla POW.

Po ataku na Komisariat Polski w Katowicach, 17 sierpnia, zabójstwie dra Mieleckiego, zniszczeniu szeregu sklepów, dzienników i restauracji polskich oraz pogłosek o mającym nastąpić uderzeniu Niemców na ludność polską na wsi, a wreszcie po odezwie Korfantego nawołującej ludność do samoobrony, atmosfera ogólna na terenie zapowiadała wybuch zbrojny ze strony niemieckiej. 18 sierpnia inicjatywa wymykała się

⁶⁸ Ibidem, s. 201.

z rąk POW. Dowództwo Główne nie było zdecydowane i nacisk faktów raczej skłonił je do rozpoczęcia powstania⁶⁹.

Powstanie „wybuchło nie na podstawie odprawy Dowództwa, ani wybuch nie był wyznaczony na noc z dnia 19 na 20 sierpnia 1920, tylko na zasadzie osobistej decyzji Zgrzebnioka, bez odprawy” — twierdzi wbrew opisowi wypadków przez Ludygę-Laskowskiego⁷⁰ szef Oddz. I org. — Paszkowski⁷¹. Powstanie trwało do 25 sierpnia.

POW — OKRES III POWSTANIA

25 sierpnia 1920 na życzenie piosła Korfantego POW została rozwiązana, a członkowie jej zwolnieni z przysięgi, rozkazem komendanta naczelnego Zgrzebnioka. Na miejsce dawnej POW, której nazwa i działalność nie dała się utrzymać ze względów politycznych, Oddz. II Szt. MSWojsk. stworzył na Górnym Śląsku organizację pn. Centrala Wychowania Fizycznego (CWF), która przejmowała w miarę likwidacji POW jej placówki wojskowe. Zadaniem tej organizacji było, tak jak POW, stworzenie punktów oporu dla ew. akcji tylko wojskowej, bez czynnika agitacyjnego i oświatowego, co zastrzegł dla siebie Polski Komisariat Plebiscytowy.

Na czele Centrali stał kpt. Paluch, później por. Mieczysław Chmielewski (ps. Grzymała), zast. Zgrzebniok (ps. Rakoczy). Szefami poszczególnych oddziałów Dowództwa byli oficerowie wyznaczeni przez MSWojsk. Sztab składał się z 7 referatów: szef Sztabu — Alfons Zgrzebniok, ref. techniczny — Józef Jendroško (Andree), łączności — ppor. Szaliński (Sawa), wywiadu — Józef Witezak (Stujmir) (eksp. w Gliwicach i Opolu), inżynierii — Dworecki, potem Nawrocki, operacyjny — Tadeusz Puszczynski (Wawelberg), destrukcyjny — Stanisław Baczyński (Bittner). W skład Centrali wchodził również dowódca bojówki (szef sztabu — Wyględa, zast. szefa sztabu — M. Grażyński) podległy bezpośrednio komendantowi Centrali.

Centrala dzieliła teren na okręgi, odpowiadające powiatom. Na czele (okręgu) powiatu stał komendant powiatowy. Powiat dzielił się na obwody pod dowództwem komendantów powiatowych; obwody zaś podzielono na drużyny, organizowane systemem dziesiątkowym.

Komendant powiatowy oprócz obowiązku rozwijania organizacji, wywiadu, zabezpieczenia transportów i składów broni, ochraniał też wiece, zgromadzenia i zabawy polskie. Był też odpowiedzialny „za udane zamachy niemieckie na członków Komisariatu Plebiscytowego”⁷² i do tej służby ochronnej przydzielono mu, za zgodą Centrali, specjalny oddział lotny. Oddziały lotne (bojówki) zorganizowane przy Centrali, służyły wyłącznie do akcji terrorystycznej oraz działały na rozkaz komendanta naczelnego i życzenie Komisariatu Plebiscytowego. Poza tym zorgani-

⁶⁹ Sprawy te omawia J. Paszkowski w piśmie do gen. Stachewicza (por. przyp. 66).

⁷⁰ Ludyga-Laskowski, op. cit., s. 207 i 209.

⁷¹ CAW, TB, t. 1736, s. 246—259. J. Paszkowski porusza też b. interesującą sprawę planu operacyjnego II powstania oraz jego autorstwa (S.B.). Również do tego zagadnienia powraca Baczyński w swoim piśmie do Wojskowego Biura Historycznego z 29. IV. 1931. CAW, 400.1406.

⁷² Por. pismo Oddz. II Szt. MSWojsk. z 12. XII. 1920. CAW, TB, t. 1737, s. 18—19.

zował się przy Wydziale Operacyjnym Centrali oddział destrukcyjny, przeznaczony do przerywania łączności nieprzyjaciela na tyłach, w celu odciążenia go od metropolii przez zniszczenie urządzeń komunikacyjnych: mostów i dróg kolejowych.

Do grudnia 1920 r. CWF miała zorganizowanych i zaprzysiężonych członków:

powiat kluczborski	—	obwodów 4	—	124	ludzi
„ oleski	—	„ 4	—	320	„
„ lubliniecki	—	„ 4	—	460	„
„ tarnogórski	—	„ 3	—	1100	„
„ rybnicki	—	„ 5	—	2200	„
„ opolski	—	„ 5	—	750	„
„ prudnicki	—	„ 4	—	360	„
„ pszczyński	—	„ 5	—	1746	„
„ zabrzański	—	„ 3	—	1500	„
„ strzelecki	—	„ 5	—	1020	„
„ katowicki	—	„ 6	—	2100	„
„ bytomski	—	„ 3	—	1200	„
„ gliwicki	—	„ 8	—	1195	„
„ raciborski	—	„ 6	—	500	„
„ kozielski	—	„ 5	—	425	„
czyli ogółem: 70 obwodów i około 15 000 członków					

Wobec niechęci Górnoślązaków do elementów napływowych funkcje kierownicze oddano ludziom miejscowym. Wskutek słabego ich wyrobienia wojskowego właściwe prace organizacyjno-wojskowe spełniali adiutanci lub pomocnicy komendantów powiatowych, oficerowie przysłani przez MSWojsk. System ten łagodził antagonizmy i zabezpieczał organizację przed wewnętrznymi wstrząsami i intrygami.

Obok organizacji ścisłej CWF zapewniała sobie rezerwy ludzkie przez ścisły kontakt (i obsadzenie kierowniczych stanowisk swoimi ludźmi) z organizacjami i instytucjami społecznymi jak: 1. Policja Plebiscytowa (połowa polska) przez Związek Oficerów Policji, złożony z b. oficerów POW GŚl.; 2. Związki sportowe, posiadające 16 000 zorganizowanych członków; 3. Związek b. Jeńców Wojennych; 4. Organizacje Sokół i harcerskie; 5. Związek Inwalidów. Wpływ na te związki i organizacje zapewniły CWF subsydia, udzielane im przez MSWojsk.

Technika pracy, ściśle konspiracyjna, wykluczała system kancelaryjny. Meldunki i rozkazy były ustne. Co tydzień odbywały się odprawy obwodowe, na których przyjmowano raporty i wydawano rozkazy Centrali i komendantów powiatowych. Łączność między Centralą a powiatami odbywała się za pośrednictwem kurierów⁷³. Zaopatrzenie i broń

⁷³ W toku organizacji, od grudnia 1920 teren został podzielony na 5 inspektoratów. Inspektorat I obejmował powiaty: pszczyński, rybnicki, raciborski i kozielski; inspektor — Mikołaj Witczak. Inspektorat II — zabrzański, katowicki i bytomski; inspektor — Wiktor Przedpeński. Inspektorat III — prudnicki, strzelecki i opolski; inspektor — Wacław Wardaszko. Inspektorat IV — gliwicko-toszecki i tarnogórski; inspektor — Plackowski. Inspektorat V nie został ostatecznie ustalony. Zadaniem tych inspektoratów była kontrola pracy, ewidencja, finanse, raporty co 10 dni. Por. M. Grażyński, *Walka o Śląsk*. Katowice 1926, s. 14—15 (S. B.).

organizacji były, w stosunku do Niemców, słabe. Sprawami tymi zajmował się Wydział B Oddz. II Szt. MSWojsk., a przede wszystkim ZPGŚl. jako jego Ekspozytura.

Czynnikami wrogim rozwojowi organizacji były dążności separatystyczne i ambicje jednostek, zwłaszcza kpt. Bańczyka, który, mając wpływ na zorganizowane przez siebie Koło Samopomocy Hallerczyków i zdemobilizowanych z WP żołnierzy, próbował stworzyć odrębną organizację wojskową. Kpt. Bańczyk był oficerem WP przeznaczonym do regulowania żołądu i zaopatrzenia zdemobilizowanym Górnolązacom.

Obok CWF Oddz. II Szt. MSWojsk. stworzył, dla celów administracyjno-wojskowych i politycznych, jawną ekspozyturę swoją pod nazwą Związek Przyjaciół Górnego Śląska (ZPGŚl). Naczelną Ekspozyturą tej organizacji mieściła się w Sosnowcu, tworząc wzdłuż pasa pogranicznego w pobliżu kolei i traktów, w Prasce, Herbach, Częstochowie, Dziedzicach swoje oddziały (projektowano oddziały Ekspozytury w Czeladzi, Oświęcimiu i Strumieniu).

Zadaniem Ekspozytury było niesienie pomocy organizacji CWF przez: 1. zakładanie składów broni i amunicji w pasie pogranicznym, 2. transportowanie broni, 3. szkolenie drużyn z GŚl., 4. wywieranie nacisku na czynniki wojskowe i administracyjne w sprawach związanych z akcją plebiscytową. Poza tym Ekspozytura prowadziła ewidencję kwaterunkową koszar, szpitali i punktów opatrunkowych, przygotowywała zapasy ekwipunku i prowiantu na wypadek powstania⁷⁴.

Do każdej ekspozytury ZPGŚl. miały być przydzielone powiaty terenu: do Ekspozytury w Sosnowcu: tarnogórski, bytomski, zabrzański, gliwicki; w Częstochowie: lubliniecki, strzelecki, opolski; w Prasce: kluczborski, oleśnicki; w Dziedzicach: rybnicki, pszczyński, prudnicki, raciborski, kozielski.

Ekspozytura podlegała bezpośrednio Oddz. II Szt. MSWojsk. Wydz. Pleb. B; obowiązana była składać 1 i 15 każdego miesiąca raporty CWF, w stosunku do której była organizacją posiłkową. Miała ona też ułatwiać CWF załatwianie wszelkich spraw, wykraczających poza ramy ściśle wojskowe.

Zadania: kursy wyszkolenia dla Górnolązaków (program i kontrola), pomoc w prowadzeniu jednodniowych ćwiczeń oddziałów z terenu, pomoc w organizowaniu wycieczek CWF, zaopatrywanie ekspozytur w broń, materiał bojowy, prowiant itp., wyznaczanie magazynów broni i zaopatrzenia, wyznaczanie w porozumieniu z CWF miejsc na ćwiczenia polowe, ewidencja środków transportowych na pograniczu, ewidencja lokali itp. Etat Nacz. Eksp. ZPGŚl. przewidywał: szefa Naczelnej Ekspozytury, zastępcę szefa (bądź adiutanta), referat wyszkolenia, referat broni, referat kasowy i gospodarczy. Dla ściślejszego kontaktu z terenem Ekspozytury miały zakładać w miejscach dogodnych placówki złożone z 1—3 ludzi — mieszkańców danej okolicy, b. kierowników POW itp.⁷⁵ Zastępcą szefa Naczelnej Ekspozytury był ppor. Bronisław Kowalski⁷⁶.

⁷⁴ Por. CAW, TB, t. 1737, s. 16—17.

⁷⁵ Projekt statutu Związku Przyjaciół Górnego Śląska, 7. I. 1921. CAW, TB, t. 1737, s. 79.

⁷⁶ Pismo Oddz. II Szt. MSWojsk. z 13. XII. 1920. CAW, TB, t. 1737, s. 30.

Wskutek dokonywanej się przebudowy organizacji wojskowej w grudniu, Ekspozytura znajdująca się jeszcze 13 grudnia w stadium organizacji — nie rozwinęła się dostatecznie i bliższych danych, poza sprawozdaniem ze stanu składu broni w jej magazynach, brak ⁷⁷. Odprawa organizacyjna szefów ekspozytur była wyznaczona na 20 grudnia w Sosnowcu, a więc w czasie, gdy kierownictwo akcją wojskową na Górnym Śląsku przechodziło już w ręce DOGen. Poznań.

W związku z potrzebą wzmocnienia spistości organizacji wojskowej, po porozumieniu MSWojsk. z Prezydium Rady Ministrów i Min. Spr. Zagr. nastąpiła całkowita reorganizacja, przede wszystkim kierownictwa wojskową akcją plebiscytową ⁷⁸. Sytuacja polityczna Polski wobec Niemców była niejasna. Anglia usposobiona wrogo do Polski — Francja niezdecydowana i znajdujące się w toku pertraktacje pokojowe z Rosją Sowiecką — wszystko to nasuwało obawy o przyszłość plebiscytu. Każda nieostrożność i samowola na terenie Górnego Śląska mogła zaprzepaścić sprawę. Toteż dla konsolidacji i opanowania ruchu wojskowego na Śląsku, potrzebne było całkowite podporządkowanie sił, znajdujących się na terenie — woli rządu. W tym celu minister spraw wojsk. gen. Sosnkowski oddał 19 grudnia 1920, w porozumieniu z posłem Korfantym, kierownictwo akcją wojskową na Górnym Śląsku gen. ppor. Raszewskiemu w Poznaniu z dyrektywą ogólną, że organizacja zajmie stanowisko ściśle defensywne i podporządkuje się w swym ew. wystąpieniu decyzji rządu, tzn. ograniczy się do: 1. ochrony ludności przed terrorem niemieckim, 2. ochrony obiektów przed sabotażem niemieckim, 3. w przyszłości, po ew. zwycięskim plebiscycie, opanowania i ochrony obiektów charakteru rządowego ⁷⁹.

Na wniosek gen. Raszewskiego i MSWojsk. powstaje tedy Dowództwo Obrony Plebiscytu (DOP) z płk. Chrobokiem na czele ⁸⁰. DOP podlega odtąd: a) Centrala Wychowania Fizycznego, b) Organizacja kpt. Bańczyka do czasu likwidacji i wcielenia do CWF, c) obozy koncentracyjne w Krakowie i Sosnowcu, d) ekspozytury Towarzystwa Przyjaciół Górnego Śląska. Wszelkie kompetencje: organizacyjne i administracyjne przechodzą na DOGen. Poznań.

Wydział Plebiscytowy B zostaje ograniczony w swoich funkcjach do pracy propagandowo-oświatowej i szkolenia instruktorów, tymczasowego finansowania ZPGŚl. i reklamowania osób, wskazanych przez kom[isarza] Korfantego, aż do czasu przejęcia tej akcji przez płka Chroboka.

Oficerem łącznikowym MSWojsk. przy gen. Raszewskim mianowany został por. Szttyler, oficerem łącznikowym przy kom[isarzu] Korfantym — ppor. Chmielewski.

⁷⁷ Pismo Sekcji Plebiscytowej Oddz. II podaje przybliżone dane o stanie broni i amunicji. CAW, TB, t. 1737, s. 31—34. Por. też zestawienie broni i amunicji wg raportu z 13. XII. 1920 (ibidem, s. 35—36).

⁷⁸ Pismo Prezydium Rady Ministrów z 19. XII. 1920 wyrażające zgodę na dokonanie zmian w kierownictwie wojskowej akcji plebiscytowej. CAW, TB, t. 1737, s. 38.

⁷⁹ Rozkaz MSWojsk. z 19. XII. 1920. CAW, TB, t. 1737, s. 47.

⁸⁰ MSWojsk. do dowódcy OGen. w Poznaniu, 19. XII. 1920 — zatwierdzenie organizacji DOP. CAW, TB, t. 1737, s. 39—41.

D[OWÓDZTWO] O[BRONY] P[LEBISCYTU]

2 stycznia 1921 r. dowództwo nad organizacjami wojskowymi rozkazem nr 1 DOP 5/20 objął płk Chrobok (ps. Kunowski)⁸¹. Rozkaz nr 2 DOP rozwiązywał CWF i przekazywał zakres jej pracy Oddz. I org. DOP, z tym że poszczególne referaty CWF przechodziły w charakterze wydziałów do DOP. Związek Samopomocy b. Jeńców Wojennych podporządkowano intendenturze DOP, a materiał ludzki — wydziałowi personalnemu DOP. Ekspozytura ZPGŚl. została przekazana wydziałowi IV zaopatr. DOP; obóz koncentracyjny w Krakowie przekazano intendenturze. Obóz uchodźców w Sosnowcu podporządkowano pod względem gospodarczym wydziałowi IV DOP, taktycznie wraz z komp. sztab. — bezpośrednio DOP.

Zwalniając ze stanowiska szefa CWF Mieczysława Chmielewskiego (ps. Grzymała), jego zastępcę Zgrzebnioka (ps. Rakoczy), szefa sztabu CWF Wyględe i jego zastępcę dra Michała Grażyńskiego — płk Chrobok ustalił następującą organizację i obsadę personalną Sztabu DOP: 1. Zastępcę dowódcy OP — ppłk Mielżyński, pełniący równocześnie funkcję łącznika między DOP a MSWojsk.; 2. Szef Sztabu DOP — kpt. Zborowski (ps. Adamski), z-ca szefa Sztabu — por. Chmielewski, łącznik z Polskim Komisariatem Plebiscytowym w Bytomiu; 3. Wydz. I (org.-mob.) — Jan Wyględa, z-ca dr Grażyński, referent Bronisław Kowalski; 4. Wydz. II (inf.): szef — Józef Witeczak, z-ca Stefan Konieczny, pomocnicy: pchor. Cieśliński i pchor. Zawadzki. Placówka w Opolu — por. Sempiniński; 5. Wydz. III (operac.): szef — Stanisław Baczyński, pomocnik — Sypniewski; 6. Wydz. IV (zaop.): szef — kpt. Orłowski, pomocnicy: ppor. Fintak, ppor. Ertl, komendant obozu por. Rogoziński; 7. Wydz. V (pers.): szef — kpt. Harazim, pomocnicy: por. Demel, ppor. Łapiński, ppor. Leśnik; 8. Wydz. VI — A. Zgrzebnio; 9. Intendentura: szef — mjr Kaczmarek, referenci: ppor. Jaraczewski i Ustaszewski; 10. Łączność: szef — ppor. Jasnoch, z-ca Tadeusz Szaliński, ref. tel. i samoch. — Pluciński, ref. telegr. — chor. Sikorski; 11. Referat D (destrukcji) — kpt. Puszczynski (wówczas jeszcze por.); 12. Referat broni — Jendrośka, zast. Dropala; 13. Kolportaż — mjr Burkacki; 14. Adiutantura: por. Mierzejewski, ppor. Mizikowski i sierż. Jarczyk; 15. Straż pograniczna — kierownik kpt. Dzierzgowski.

Teren organizacyjny podzielono na 6 inspektoratów, którym podlegały powiaty: I: bytomski, zabrzański, katowicki — Wiktor Przedpełski; II: pszczyński, rybnicki, raciborski — Witeczak; III: tarnogórski, gliwicki — Plackowski; IV: lubliniecki, oleski — kpt. Nowak; V: kluczborski, opolski — por. Mendoszewski; VI: strzelecki, kozielski, prudnicki — kpt. Konwerski.

Utworzono też Główny Inspektorat w Bytomiu, jako swego rodzaju ekspozyturę Dowództwa OP na terenie. Zadaniem jego była kontrola organizacji na terenie, egzekutywa z ramienia DOP, wywiad i wypłata.

W myśl rozkazu MSWojsk. z 31 grudnia 1920 nr 5059/20 Pl. B wszyscy członkowie organizacji byli traktowani odtąd na równi z ochotnikami

⁸¹ Wszystkie sprawy organizacyjne związane z DOP w rozkazie nr 1 z 2. I. 1921. CAW, TB, t. 1737, s. 48. Por. też s. 51 i dalsze (rozkaz nr 2).

armii regularnej, zaliczano im służbę podwójnie, uzyskiwali prawo awansów, nominacji i odznaczeń oraz wszystkie prawa, wypływające z reformy agrarnej i innych uchwał sejmu⁸².

Sztab DOP przeniósł się, ze względów konspiracyjnych, do Grodzca, ukrywając się pod firmą Warszawskie Tow[arzystwo] Przemysłowo-Budowlane, Grodziec, pow. będziński⁸³.

Wobec niepokojących pogłosek o mającym nastąpić 16 stycznia wybuchu „putschu” niemieckiego, wydział operacyjny sztabu opracował plan operacyjny, w którym linia Odry stanowiła granicę defensywną. Plan ten przedłożony na 2 odprawie DOP w Sosnowcu opracował szef wydz. operacyjnego, por. Stanisław Baczyński (ps. Bittner) przy pomocy kierownika Oddz. D (destrukcyjny), por. Puszczyńskiego.

W początkach marca 1921 r. organizacja sztabu DOP i Głównego Inspektoratu oraz 6 inspektoratów była ukończona. Powiaty podzielono na bataliony szturmowe, liniowe i kompanie. Liczba członków organizacji 28 lutego 1921 wynosiła około 30 000 ludzi⁸⁴.

Wskutek pogłosek o zamiarach Niemców zniszczenia obiektów fabrycznych i kopalnianych, wzmocniono samoobronę fabryczną przy pomocy związków zawodowych. Organizacja kolejowa dzieliła się na 9 okręgów. Z 13 000 ludzi, należących do Związku Zawodowego Kolejarzy, zaprzysiężono w organizacji 2500. Najsilniej zorganizowane były okręgi: katowicki, bytomski i raciborski.

Bataliony etapowe zorganizowano w powiatach przemysłowych, inne powiaty były w toku organizacji⁸⁵.

Stan zaopatrzenia i uzbrojenia organizacji w tym czasie był niedostateczny. Brak było karabinów, krótkiej broni, amunicji. Jednocześnie brak funduszy czynił ją o wiele słabszą od dobrze zaopatrzonej organizacji niemieckiej⁸⁶.

Tuż przed plebiscytem, w niedzielę 6 marca, odbyły się we wszystkich prawie miejscowościach Górnego Śląska wiece, stanowiące niejako próbę sił polskich i niemieckich organizacji wojskowych. „Wymik tych prób dla naszej organizacji był, z wyjątkiem pow. leżących nad linią demarkacyjną (za Odrą), pomyślny”⁸⁷. Sytuacja w poszczególnych powiatach: Bytom — przewaga polskiej organizacji, Katowice — przewaga polskiej organizacji, Zabrze — polska organizacja „dobra”, Tarnowskie Góry — równa Niemcom, Oleśno — średnia, Lubliniec — słaba, Kluczbork — słaba, Koźle — zupełnie słaba, Strzelec — średnia, Opole — słaba, Prudnik — zupełnie słaba, Racibórz — średnia, Pszczyna i Rybnik — dobra⁸⁸.

⁸² Pismo MSWojsk. z 31. XII. 1920 polecające podległym instytucjom inwalidów obydwu powstań śląskich traktować na równi z inwalidami WP. CAW, TB, t. 1737, s. 70.

⁸³ Zob. CAW, TB, t. 1737, s. 101.

⁸⁴ Raport sytuacyjny Chroboka do DOGen. Poznań z 5. III. 1921. CAW, TB, t. 1737, s. 127.

⁸⁵ Ibidem, s. 128.

⁸⁶ Wspomina o tym M. Mielżyński w swoim raporcie do ministra spraw wojskowych, 12. III. 1921. CAW, TB, t. 1737, s. 161.

⁸⁷ Meldunek sytuacyjny z 8. III. 1921. CAW, TB, t. 1737, s. 147—153.

⁸⁸ Ibidem, s. 147—149.

Dyrektywy rządu wobec sytuacji przed plebiscytem i bezpośrednio po plebiscycie dla DOP brzmiały nieodmiennie: „Zachować spokój za wszelką cenę”⁸⁹.

Działalność sztabu DOP, a zwłaszcza płka Chroboka od początku natknęła się na silną opozycję ze strony członków CWF, której kierownicy zostali zbyt doraźnie odsunięci od wpływów. Poza tym organizacja DOP zmieniała cały dotychczasowy obywatelski charakter wojskowych organizacji na Górnym Śląsku, nadając mu zbyt ostre ramy militarne⁹⁰. Gen. Raszewski i płk Chrobok przeprowadzali organizację CWF zbyt doraźnie przez wprowadzenie oficerów i podoficerów poznańskich, których szablony militarne „nieprzyjemne stanowisko w stosunku do dotychczasowych kierowników i samej organizacji, oraz traktowanie ich w sposób «pruski» — utrudniały jakąkolwiek współpracę Górnoszlązaków z elementem napływowym”. Rezultatem tego był już w samym początku istnienia DOP 17 stycznia 1921 bunt uchodźców Ślązaków w obozie koncentracyjnym w Sosnowcu przeciw przysłanym oficerom i podoficerom poznańskim, przy czym doszło do rozbicia magazynu broni.

„Oficerowie i podoficerowie poznańscy systematycznie podkopują powagę państwa polskiego, wskazując ustawicznie na nieporządki w b. Królestwie i jego bierność w stosunku do spraw śląskich, przeciwstawiając nam Poznańskie”⁹¹. Niewyszkoleni w konspiracji poznańscy doprowadzili wkrótce do tego, że niebawem Niemcy byli w posiadaniu materiałów, kompromitujących organizację⁹².

Te i tym podobne sprawy doprowadziły wreszcie do likwidacji sztabu płka Chroboka w końcu marca 1921 r. i całkowitej reorganizacji DOP. Główne zarzuty, wysuwane przeciwko płk. Chrobokowi przez czynniki lokalne, jak kom. Korfanty, dawni kierownicy POW oraz oficerowie Oddz. II Szt. MSWojsk., były następujące: 1. Tworzenie sztabu DOP na miarę DOGen. i organizowanie osobnych dywizji górnośląskich z ochotników w obozach pogranicznych na terenie Rzeczypospolitej, przy pomocy kpt. Bańczyka (w celu okupacji G. Śl.), co poza względami formalnymi osłabia, przez odpływ ludzi z terenu, siły wewnętrzne na Górnym Śląsku; 2. Nieudolność w prowadzeniu prac organizacyjnych i konspiracyjnych; 3. Prowadzenie polityki dzielnicowej, osobiste ambicje⁹³.

Śledztwo, prowadzone do 20 czerwca 1921 stwierdziło, że płk Chrobok, mimo najlepszej woli, energii i odwagi osobistej, nie dorósł do powierzonego mu zadania. Wynikiem inspekcji jest stwierdzenie przez komisję bezpodstawności dochodzeń sądowych przeciwko płk. Chrobokowi. Na skutek interwencji prez. Rady Min. Witosy⁹⁴, gen. Sosnkowski polecił wytoczyć śledztwo płk. Chrobokowi, usunął go ze stanowiska dowódcy

⁸⁹ Por. depeze z Warszawy 23. III. 1921. CAW, TB, t. 1737, s. 171—173.

⁹⁰ Por. pismo z 19. I. 1921 w sprawie organizacji wojskowych na Górnym Śląsku. CAW, TB, t. 1737, s. 87—89.

⁹¹ Ibidem, s. 88.

⁹² Por. sprawozdanie w jęz. niem. dotyczące polskich organizacji wojskowych (Organisation der Bojowka Polska — 3. III. 1921). CAW, TB, t. 1737, s. 107 i nast.

⁹³ Sprawa płka Chroboka — zob. CAW, TB, t. 1739, s. 62—66.

⁹⁴ Pismo prezydenta Rady Ministrów do MSWojsk. w sprawie płka Chroboka. CAW, TB, t. 1739, s. 12.

OP i równocześnie mianował na to stanowisko ppłk. Macieja Mielżyńskiego (rozkaz z 4 i 7 kwietnia 1921. L. dz. 648/Adj. II Szt.)⁹⁵.

Plan naprawy organizacji ppłk. Mielżyńskiego polegał na: „1. Reorganizacji korpusu oficerskiego w sztabie i poszczególnych komendach; 2. Reorganizacji całego aparatu wojskowego na terenie plebiscytowym, intendenty, aprowizacji i łączności; 3. Zawiązaniu ścisłej łączności z wszystkimi organizacjami wojska na terenie, wytwarzając (sic!) jednolitość komend. 4. Wyposażeniu w miarę możliwości siły powstańcze (sic!) w dostateczne środki wojenne: broń, amunicję i aprowizację; 5. Wypracowaniu jak najstaranniejszego planu operacyjnego, odpowiadającego warunkom powstańczym, a zarazem dającego możliwość oporu przeciw dobrze zorganizowanym siłom niemieckim”⁹⁶. W tym celu wezwano na szefa Sztabu mjr. Rostworowskiego i por. Grocholskiego na szefa wydz. operacyjnego. Poza szefem intendenty, reszta dawnego składu Sztabu DOP pozostała niezmieniona. (Pierwotny szef wydz. operacyjnego, por. Baczyński, jeszcze w lutym przeszedł do destrukcji, jako zastępca Wawelberga).

Zmiany organizacyjne ppłk. Mielżyńskiego opierały się na dawnej tkance organizacyjnej DOP. Podział na inspektoraty okręgowe i powiatowe zachowano. Jednostką bojową pozostały nadal bataliony organizowane przez powiaty, zniesiono tylko podział na pułki, z wyjątkiem kilku powiatów.

Siły liczebne organizacji wynosiły w tym czasie około 20 000 ludzi, w razie akcji poważniejszej obliczano je na 40 000. Materiał był dobry, lecz dowódcom brakło dostatecznego wyszkolenia wojskowego.

Plan operacyjny, opracowany przez por. Grocholskiego na podstawie (i z małymi zmianami) I planu oper. DOP ze stycznia 1921 r. (oprac. Baczyński — Puszczyński), przewidywał opanowanie terenu aż do linii Korfantego i został przyjęty przez gen. Sikorskiego, ministra SWojsk., do wiadomości. Zreorganizowano służbę łączności i powiększono magazyny broni.

Wskutek niepokojących wieści o podziale Śląska na niekorzyść Polski⁹⁷, wybuchu protestacyjnego strajku generalnego i nieuniknionej jego konsekwencji — zamieszek zbrojnych — postanowiono w porozumieniu z rządem i kom. Korfantym wybuch powstania na dzień 2—3 maja⁹⁸.

Wojska powstańcze zostały podzielone na trzy grupy operacyjne, zgodnie z planem oper[acyjnym]: I grupa północna, dca kpt. Neugebauer

⁹⁵ CAW, TB, t. 1737, s. 192.

⁹⁶ Referat opracowany przez M. Mielżyńskiego do wiadomości szefa Oddz. II Szt. Gen. 1921 r. (brak bliższej daty). CAW, TB, t. 1737, s. 231 i nast.

⁹⁷ Wszystkie sprawy z tym związane Autor omówił szczegółowo w rozdziale II — *Polityka zagraniczna* (TB, 1702, s. 10—13). Uwagę czytelnika koncentruje na zagadnieniach dotyczących decyzji Rady Najwyższej z 4. VI. 1919 o przeprowadzeniu na Górnym Śląsku plebiscytu i zapewnieniu Niemcom dostawy węgla z tego terenu. Do poruszonego problemu powraca Baczyński w innym swoim opracowaniu pt. *Polityka zagraniczna w sprawie Górnego Śląska 1918—1921*. CAW, TB, t. 2011. Ponadto por. odpisy akt do tego zagadnienia — t. 1707.

⁹⁸ Mielżyński twierdzi, że Korfanty spodziewał się wybuchu 4. V. (jak przyp. 96). O tej sprawie wspomina też Grażyński, op. cit., s. 37—42.

(Nowak), szef sztabu Wyględa; II grupa wschodnia, dca Grzesik (Hauke), szef sztabu Grażyński (Borelowski); III grupa południowa, dca ppłk Si korski (Cietrzew), potem Grześkowiak, później Wężyk.

MATERIAŁ LUDZKI — POW

W okresie I powstania materiał ludzki POW prawie całkowicie pochodził ze Śląska Górnego. Charakter konspiracyjny organizacji i jej szczupłe ramy nie mogły objąć nawet materiału lokalnego, tak że stworzono z uchodźców i ochotników górnośląskich przy 7 dywizji — 176 Bytomski Pułk Piechoty. Pułk ten był stale rozlokowany po miasteczkach w obrębie Rzeczypospolitej, później przeniesiony na Pomorze.

Po I powstaniu i przejęciu agend plebiscytowych przez Dep. II MSWojsk., zarządzono dokładną ewidencję Górnoślązaków podoficerów i oficerów oraz po zbadaniu stopnia ich przydatności do akcji plebiscytowej — urlopowanie i odesłanie ich do obozu koncentracyjnego w Sosnowcu. Wypłacano im z góry dekadę żołdu z relutum⁹⁹. (Wypłat dokonywał kpt. Bańczyk). W związku z tym w końcu grudnia 1919 r., z polecenia Dep. II, Zgrzebniok zorganizował w koszarach im. Traugutta w Sosnowcu oboz koncentracyjny, na którego urządzenie Prezydium Rady Ministrów przyznało Dep. II 1 mln marek.

Wielką ilość urlopowanych na plebiscyt stanowili żołnierze b. armii gen. Hallera. Ponieważ jednak demobilizowanych hallerczyków powracających na tereny zajęte przez wojska niemieckie, władze aresztowały, Dep. II powstrzymywał chwilowo demobilizację. Po odpowiednich zabiegach u komisarza Rzeszy Niemieckiej, prof. Delbrücka, rozkazem L. 1197/Mob. z 11 stycznia 1920 demobilizację podjęto na nowo. Dla zdemobilizowanych urządzono w Warszawie kursy agitacyjne, początkowo na 66 ludzi (do 1 marca), później na 300. To samo uczyniono w obozie koncentracyjnym. 25 lutego 1920 min. spr. wojsk. gen. Sosnkowski zarządził bezzwłoczną demobilizację Górnoślązaków, przy czym urządzono stacje zborne w Krakowie i Oświęcimiu (na wzór Cieszyńskiej Stacji Zbornej)¹⁰⁰.

Komisarz Korfanty domagał się powstrzymania demobilizacji, wobec czego MSWojsk. po porozumieniu z MSZ i Prezydium Rady Ministrów zarządziło uregulowanie spraw demobilizacyjnych przez zwalnianie tylko starszych roczników armii gen. Hallera oraz jednostek wyreklamowanych¹⁰¹. W uświadamianiu zdemobilizowanych i przygotowaniu ich do akcji plebiscytowej brały też udział instytucje społeczne, jak Tow. Obrony Kresów Zachodnich w Krakowie przez urządzenie kursów oświatowo-narodowych.

Głównym powodem pierwotnego powstrzymania demobilizacji ogólnej był brak dostatecznego przygotowania administracyjnego do niej.

⁹⁹ Pismo Dep. II MSWojsk. w sprawie zwalniania Górnoślązaków, 1919 (brak bliższej daty). CAW, TB, t. 1741, s. 4—5.

¹⁰⁰ Pismo II wiceministra spraw wojskowych z 25. II. 1920. CAW, TB, t. 1741, s. 23—24.

¹⁰¹ Akta w sprawie zwolnień starszych roczników — zob. CAW, TB, t. 1741, s. 31—37.

Zdemobilizowani, zwłaszcza hallerczycy, byli niedostatecznie zaopatrzeni i sprawiali kłopoty pretensjami swoim władzom lokalnym, zwłaszcza Komisariatowi Plebiscytowemu¹⁰².

Ogólna demobilizacja Górnoszlązaków nastąpiła dopiero po zawarciu rozejmu z Rosją Sowiecką, w listopadzie 1920 r. po porozumieniu MSWojsk. z Naczelnym Dowództwem, przy czym dotyczyła ona również urzędników wojskowych¹⁰³.

Demobilizowani otrzymywali wszelkie zaległe pobory, hallerczycy np. różnicę między żołdem francuskim i polskim oraz premię; inni żołd i relutum z góry za dekadę. Zdemobilizowani żołnierze odchodzili w mundurach do obozu koncentracyjnego w Krakowie, oficerowie zaś do Oddz. II Szt. MSWojsk. Obóz koncentracyjny w Krakowie dostarczał im ubrań cywilnych, jednej zmiany bielizny i obuwia oraz wypłacał pobory według rozkazu Dep. Gosp. 2115/N i 2847/N.

Transporty większe odchodziły zwartymi oddziałami z formacji frontowych do formacji zapasowych, a stąd, po sporządzeniu ewidencji, demobilizowano je. Pośród zdemobilizowanych przeważali żołnierze i podoficerowie, materiału oficerskiego prawie nie było. Toteż przy organizowaniu Policji Plebiscytowej musiano wydawać fikcyjne nominacje na oficerów sierżantom i podchorążym, lub podwyższać stopnie nielicznym oficerom. W ten sposób uzyskano fikcyjne stopnie kilkudziesięciu Górnoszlązaków¹⁰⁴.

Drugim źródłem, zasilającym organizacje wojskowe na Górnym Śląsku materiałem ludzkim, byli ochotnicy oraz wyreklamowani przez Wydział Plebiscytowy B oficerowie i żołnierze WP. Ilość ich początkowo bardzo nieznaczna w okresie I powstania, zaczęła się systematycznie powiększać, z chwilą objęcia kierownictwa akcji plebiscytowej przez MSWojsk. Już w I powstaniu objawił się brak na Górnym Śląsku jednostek o wyższym wyszkoleniu wojennym. Aby temu zaradzić, Wydział B werbował i reklamował oficerów doświadczonych w pracy konspiracyjnej, którzy obejmowali stanowiska doradcze przy komendach POW lub kierownicze w instytucjach na pograniczu Śląska. Napływ tego elementu wzrasta w okresie II powstania, w którym już biorą udział oficerowie i podoficerowie, wysłani przez MSWojsk. — potęguje się to po II powstaniu w czasie rozbudowy CWF¹⁰⁵. Z chwilą powstania DOP i przeniesienia kompetencji wojskowych z Wydziału B na DOGen. Poznań, napływ oficerów, podoficerów i żołnierzy spoza terenu w organizacji dochodzi do najwyższego natężenia, gdyż płk Chrobok i gen. Raszewski sprowadzają z Poznańskiego ludzi własnych, usiłując przeważać wpływ dotychczasowy MSWojsk. w organizacji na swoją stronę. Wprowadza to dysonans do roboty organizacyjnej i reakcję separatystyczną wśród Ślązaków, szkodząc wewnętrżnej spójności organizacji.

¹⁰² Por. pismo Prezydium Rady Ministrów do MSWojsk. (Oddz. II Szt.), 10. V. 1920. CAW, TB, t. 1741, s. 63—65.

¹⁰³ Zarządzenia ND-Oddz. I i MSWojsk.-Oddz. V Szt. z 1. i 16. XI. 1920 w sprawach demobilizacyjnych. CAW, TB, t. 1741, s. 104—112.

¹⁰⁴ Pismo z 5. I. 1921 Komendy Policji Górnoszląskiej do Dep. Pers. MSWojsk. CAW, TB, t. 1741, s. 142—145.

¹⁰⁵ Pisma MSWojsk. polecające skierować na Górny Śląsk oficerów i podoficerów (marzec 1921). CAW, TB, t. 1741, s. 175 i nast.

Trzecią kategorię materiału ludzkiego stanowiła inteligencja ochotnicza, studenci wyższych uczelni we Lwowie, Krakowie i Lublinie. Założone w tych miastach egzekutywy akademickie zasilaly teren elementem ofiarnym, choć mało zrównoważonym i niewyszkolonym bojowo¹⁰⁶. Chcąc ułatwić ochotnikom pracę w terenie MSWojsk. Oddz. I Szt. Sekcja Poborowa i Uzup. rozkazem 3168/1175/II — I Tajne z 4 grudnia 1920 zarządziła bezterminowe urlopowanie akademików, zgłaszających się do akcji plebiscytowej. Ogółem w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku brało udział kilkuset akademików. Zestawienie to dotyczy tylko okresu przed powstaniem.

Lista strat prowizoryczna z trzech powstań górnośląskich, bez zamordowanych po powstaniu, wynosiła:

Powiat	Rannych	Zaginionych	Poległych	W niewoli	Razem
Bytom	126	75	170	—	371
Strzelce	25	—	107	—	132
Pszczyna	99	76	57	17	249
Zabrze	52	—	87	—	139
Gliwice-Tosz.	27	1	30	—	58
Tarnowskie Góry	47	—	40	—	87
Katowice	64	18	124	1	207
Rybnik	147	4	158	—	309
Lubliniec	8	1	15	—	24
Racibórz-Koźle	26	—	23	—	49
Razem	621	175	811	18	1625 ¹⁰⁷

POW — BRONŃ, AMUNICJA, ŚRODKI TRANSPORTOWE, ZAOPATRZENIE

W pierwszym okresie akcji górnośląskiej, tj. do likwidacji I powstania włącznie, broni, amunicji i zaopatrzenia dostarczało organizacji Naczelne Dowództwo.

W okresie II powstania organizację zaopatrywał Wydział Plebiscytowy B za pośrednictwem Departamentu Uzbrojenia MSWojsk. i przez zakupy z funduszy plebiscytowych, przyznanych przez Prezydium Rady Ministrów.

W okresie III powstania organizacja była zaopatrywana przez Wydział Plebiscytowy B, MSWojsk., Departament Gospodarczy bezpośrednio i pośrednio przez DOGen. Lwów, Kraków, Kielce i Poznań.

Właściwa ewidencja broni, posiadanej przez organizację na Górnym Śląsku, zaczyna się dopiero w maju 1920 r. Poprzednia POW w okresie I powstania, wykazów żadnych nie prowadziła. Broń była porzucana po powstaniu w punktach pogranicznych. Część jej była w posiadaniu DOGen. Kielce (kilka tysięcy karabinów), większość w DOGen. Kraków, które „prócz większej ilości broni... miało w posiadaniu i inne materiały, stanowiące własność POW”¹⁰⁸. W Wieluniu, Częstochowie i Oświę-

¹⁰⁶ Por. CAW, TB, t. 1741, s. 81—83, 94—95.

¹⁰⁷ Zestawienie strat osobowych w trzech powstaniach śląskich, opracowane przez Zarząd Główny Związku byłych Powstańców dla MSWojsk. (8. X. 1921). CAW, TB, t. 1741, s. 193—211.

¹⁰⁸ Pismo Dowództwa Głównego POW na Górny Śląsk, 10. V. 1920. CAW, TB, t. 1746, s. 8—9.

ciniu znajdowała się również broń, złożona po powstaniu. Oficer likwidacyjny POW, Zgrzebniok koncentrował ją po rewindykacji w Sosnowcu, jako własność POW.

W połowie maja POW otrzymała większą ilość broni krótkiej od Wydziału Plebiscytowego A i z likwidującego się Wydziału C (Warmia i Mazury)¹⁰⁹. Dla zwiększenia zapasów broni przez zakupy, MSWojsk. otrzymało w początkach sierpnia 1920 r., a więc przed wybuchem II powstania, 5 000 000 Mk subsydium¹¹⁰.

Po II powstaniu ewidencją i dostarczaniem broni zajęła się Ekspozytura ZPGŚl., tworząc w punktach pogranicznych magazyny i punkty transportowe. Ścisłych danych o stanie ilościowym brak.

Centrala Wychowania Fizycznego, rozbudowując organizację, starała się zaopatrzyć ją dostatecznie, lecz ogólna sytuacja aż do zawarcia pokoju z Rosją, nie pozwalała na pokrywanie wszystkich zapotrzebowań. Interweniował w sprawie broni dla CWF także poseł Korfanty u min[istra] Sosnkowskiego¹¹¹. W grudniu 1920 r. sprawa dalszego zaopatrywania organizacji przeszła do DOGen. Poznań. Do tego czasu w ciągu dwu tygodni od daty 29 grudnia Centrala otrzymała z MSWojsk.: 7 motocykli, 30 rowerów, 2000 kg melinitu, 1000 kapsli ręcznych (z odpowiednią ilością lontów, izolatorów i zapalników), 30 000 opatrunków, 4 kuchnie polowe, 60 ton konserw mięsnych, 5 ton kawy, 15 ton grochu, 9 ton cukru, 15 ton fasoli, 6 ton soli, 3 000 000 sztuk papierosów, 450 kg herbaty. Z intendentury DOGen. Kraków: 300 000 porcji sucharów, 4 samochody ciężarowe i 3 osobowe, 10 motocykli, 2000 chlebaków, 6000 pasów gł., 600 żabek, 3000 par skarpetek, 6000 par rękawiczek, 2000 koszul, 2000 kalesonów; ponadto po remoncie: 1 samochód osobowy, 33 motocykle¹¹².

Jest to tylko przykład, mający wskazać na intensywność zaopatrywania organizacji w okresie poprzedzającym plebiscyt. Według meldunków Naczelnej Eksp. PGŚl. i inspektoratów powiatowych, po przejęciu organizacji OP przez ppłka Mielżyńskiego 2 kwietnia 1921 stan broni się nie zmniejszył, mimo konfiskat. Według raportów broń była w stanie dobrym. Wobec ówczesnego stanu organizacji 30 000 ludzi, stan broni był dostateczny. Wobec przewidywań jednak, że w razie wybuchu powstania, stan ludzi podniesie się do 50 000 — kwestia dalszego zaopatrywania organizacji była ciągle aktualna. Stan faktyczny broni z tego czasu był następujący: 27 220 karabinów, 596 k. m., 877 380 amunicji do karabinów i k. m., 1018 pistoletów, 65 237 amunicji do pistoletów, 75 540 granatów ręcznych, 250 granatmiotaczy, 2 lekkie minomioty¹¹³. Stan ten dotyczy tylko broni otrzymanej przez ZPGŚl., bez podania broni pozostałej w zapasie z dawnych czasów.

Szczegółowy stan broni w dniu poprzedzającym wybuch III powstania, tj. 2 maja 1921, był następujący:

¹⁰⁹ Por. Pokwitowanie odbioru broni — 17. V. 1920. CAW, TB, t. 1746, s. 12.

¹¹⁰ Pismo Oddz. II Szt. MSWojsk. z 28. VII. 1920 informujące o przekazaniu dodatkowych funduszy na potrzeby POW. CAW, TB, t. 1746, s. 28.

¹¹¹ Zob. CAW, TB, t. 1746, s. 33.

¹¹² Ibidem, s. 50—54.

¹¹³ Zestawienie opracowane przez Naczelną Ekspozyturę Przyjaciół GŚl. z kwietnia 1921. CAW, TB, t. 1746, s. 87.

karabinów mod. 98	— 10 620	— amunicji	3 686 720
„ „ 88	— 10 086	— „	1 185 830
„ austr.	— 577	— „	189 000
„ ros.	— 6 314	— „	598 000
kulomiotów cięż.	— 290		
„ lekk.	— 250	— amunicji	1 375 770
granatomiotaczy	— 250	— „	17 500
granatów ręcznych	— 70 000		

Stosunek amunicji: karabin. mod. 98 — 1 : 436

Stosunek amunicji: karabin. mod. 88 — 1 : 115

Stosunek amunicji: karabin. ros. — 1 : 91

Stosunek amunicji: karabin. austr. — 1 : 310

Ilość amunicji obliczana była zaledwie na 2 dni walki, nie licząc szczupłości broni wobec obliczanej przypuszczalnie liczby powstańców na 40 470 ludzi¹¹⁴.

Stan broni znakomicie powiększył się od daty wskazanej, przy czym w akcji zaopatrywania, jak wspomniałem, brały poza DOGen. Poznań, udział DOGen. Kraków, Lwów i Kielce. Oprócz broni akcja zaopatrzenia obejmowała całkowity zakres ekwipunku wojennego¹¹⁵.

SPRAWY SANITARNE

Sanitariat organizacji POW powstał przy ZPGŚl. Szef sanitariatu był przydzielony do Naczelnej Eksp. Zw., organizując sanitariat w porozumieniu z CWF o Czerwonym Krzyżu. Placówki sanitarne na pograniczu były: pierwszorzędne, tzw. czołowe, mające udzielać pierwszej pomocy, i drugorzędne, czyli szpitale itp.

Placówek czołowych było 8: w Praszce, Herbach, Niezdarze, Bobrownikach, Czeladzi, Sielcach, Modrzejowie, Strumieniu.

Punktów drugorzędnych (szpitali) zarezerwowano 5: w Częstochowie, Będzinie, Sosnowcu, Oświęcimiu, Dziedzicach.

Sanitariat Nacz. Eksp. ZPGŚl. posiadał cztery referaty: organizacyjny, szpitalny, personalny i apteczny¹¹⁶.

W kwietniu 1921 r. (20 kwietnia) stan pomocy sanitarnej w organizacji DOP był następujący: szef sanitarny — mjr lek. Kolszewski (ps. Wilczek) z siedzibą w Sosnowcu, z-ca dr Krechelski (ps. dr Korczak) z siedzibą w Bytomiu, referencji — kpt. lek. Klisiewicz z siedzibą w Sosnowcu i kpt. lek. Górny z siedzibą w Bytomiu, ppor. san. Diem Rudolf, powiat Zabrze, ppor. Aleksander Cybulski w Goczałkowicach¹¹⁷.

Materiału sanitarnego była ilość niedostateczna, np. w powiecie zabrskim na 2600 ludzi było 360 bandaży, 4 paczki gazy, 2 paczki waty; na

¹¹⁴ Por. odpis depezy z 2. V. 1921. CAW, TB, t. 1746, s. 108—109, 129 i nast.

¹¹⁵ Zaopatrzenie gospodarcze — CAW, TB, t. 1746, s. 188 i nast. Szczegółowych danych w postaci raportów DOP z ostatniej daty przed powstaniem brak. Wszystkie informacje o stanie broni i ekwipunku aktualne do chwili jego wybuchu (S. B.).

¹¹⁶ Projekt organizacji sanitariatu (brak daty). CAW, TB, t. 1743, s. 1—2.

¹¹⁷ Informacja o składzie osobowym i stanie materiałowym służby sanitarnej CAW, TB, t. 1743, s. 13—16 (zał. do pisma z 20. IV. 1921).

powiat pszczyński, około 3000 ludzi — 510 bandaży, 10 paczek waty, 50 paczek gazy. Było to nie tylko skutkiem braków w magazynie sanitarnym, gdyż samych opatrunków indywidualnych Oddz. II przesłał jeszcze w grudniu 30 000 sztuk¹¹⁸, lecz niedołężnego kierownictwa sanitariatu¹¹⁹. Transport właściwy środków sanitarnych rozpoczął się dopiero w okresie powstania.

SPRAWY FINANSOWE

Aż do listopada 1919 r. POW górnośląska była finansowana przez Naczelne Dowództwo. Bilans kasy POW za miesiąc listopad 1919 r. wykazywał dochód 364 152 Mk, rozcłód 355 666 Mk 50 f. czyli saldo 8485 Mk 50 f. Z tego 324 240 Mk w pozycji dochodu figuruje jako spłata Naczelnego Dowództwa¹²⁰. Biorąc pod uwagę zaległości i wydatki, związane z likwidacją I powstania w sumie około 132 000 Mk niem.¹²¹, sytuacja finansowa POW była dość skromna. Minimum sum potrzebnych na odbudowę organizacji w listopadzie 1919 r. obliczało Dowództwo Polskiej Obrony GŚl. na 120 000 Mk niem.¹²².

Preliminarz budżetowy miesięczny za grudzień 1919 r., a więc już po przejęciu POW przez MSWojsk., przewidywał ogólną sumę 146 550 Mk, z czego na Sztab 38 000 Mk pol., na wydz. org. 75 200 Mk niem., na wywiad 32 000 Mk niem.¹²³.

Regulacja poborów funkcjonariuszy POW, odszkodowań itp. trwała aż do kwietnia. W tym też czasie Min. Skarbu przyznało na zlikwidowanie spraw powyższych subwencję 4 000 000 Mk pol.¹²⁴.

W maju Wydział Plebiscytowy B unormował pobory funkcjonariuszy POW i obozu koncentracyjnego w Sosnowcu, biorąc pod uwagę miejsce pobytu i różnice waluty, następująco:

Na terenie —

a) naczelną komendant POW GŚl.	
miesięczne pobory zasadnicze	2500 Mk niem.
miesięczne pobory reprezent.	500 Mk niem.
	razem 3000 Mk niem.
b) komendant okręgowy	2000 Mk niem.
c) komendant powiatu	1500 Mk niem.

Diety dla tych funkcjonariuszy w podróżach służbowych: 80 Mk niem. dziennie. Dodatki do gaży:

na żonę	400 Mk niem. miesięcznie
na każde dziecko	100 Mk niem. miesięcznie

Diety za podróże w granicach państwa polskiego — w markach polskich.

¹¹⁸ Karta służbowa — 18. XII. 1920. CAW, TB, t. 1743, s. 6.

¹¹⁹ Sprawy te poruszone zostały w piśmie do szefa Oddz. II Szt. MSWojsk., płka B. Miedzińskiego z 20. IV. 1921. CAW, TB, t. 1746, s. 12.

¹²⁰ Por. pismo Dowództwa Głównego POW na GŚl. do NDWP — 30. XI. 1919; bilans za miesiąc listopad 1919 i depecha z 8. XI. 1919. CAW, TB, t. 1748, s. 7—13.

¹²¹ Wydatki finansowe — por. CAW, TB, t. 1748, s. 1—6.

¹²² Ibidem.

¹²³ Preliminarz budżetowy POW na grudzień — 19. XII. 1919. CAW, TB, t. 1748, s. 15—16.

¹²⁴ Por. pismo Ministerstwa Skarbu z 1. IV. 1920. CAW, TB, t. 1748, s. 29.

W Sosnowcu —

a) zastępca komendanta naczelnego	— 2000 Mk
b) oficer gospodarczy	— 2000 Mk
c) referent wywiadowczy	— 2000 Mk

Pobory niższych funkcjonariuszy ustaliło Dowództwo Główne, z tym że nie mogły one przewyższać 1000 Mk miesięcznie. Za funkcje specjalne Dowództwo Główne mogło wyznaczać dodatki specjalne, maksimum do wysokości 1500 Mk z pensją miesięcznie. Diety dla funkcjonariuszy a), b), c) — 80 Mk dziennie, a dla kurierów 50 Mk. Dodatki — jak wyżej. Pobory w walucie polskiej — proporcjonalnie do czasu pobytu na terenie.

W obozie koncentracyjnym otrzymywali oficerowie pobory swej szarży z DOGen. Kielce. Na wypadek wyznaczenia na te stanowiska oficerów zdemobilizowanych — 2000 Mk miesięcznie.

Wszystkie pobory funkcjonariuszy obozu wypłacało DOGen. Kielce. Funkcjonariuszom nie opłacanym przez DOGen. Kielce wyznaczało pobory Główne Dowództwo POW¹²⁵. (Pobory zdemobilizowanych uregulowano rozkazem Departamentu Gospodarczego z 15 grudnia 1920 L. 11311/N)¹²⁶.

W okresie po II powstaniu budżet ZPGŚl. za styczeń obejmował: Naczelną Ekspozytura 142 400 Mk, 4 filie Ekspozytury 229 600 Mk, 16 placówek 105 600 Mk, wycieczki 315 000 Mk, fundusz dyspozycyjny 30 000 Mk pol. i 2000 Mk niem. Różne wydatki 57 400 Mk pol. i 9000 Mk niem., obóz uchodźców 470 000 Mk. Razem 1 350 000 Mk pol. i 11 000 Mk niem. Budżet DOP na 4 miesiące od 1 marca 1921 r. przewidywał sumę ogólną miesięcznie: 5 155 800 Mk niem., 3 200 000 Mk pol. plus ryczałt na ekwipunek cywilny oficerów jednorazowo 2 000 000.

Z tego na Główny Inspektorat miesięcznie	1 054 600
referat kolejowy	35 000
destrukcyjny	177 000
II	80 000
Zastęp Śmiały i Barski	
10 000	20 000
na inspektoraty:	86 800
powiaty	1 453 400
obwody	48 900
różne dodatki i zakupy	3 653 500

Do zaspokojenia wymagań finansowych organizacji MSWojsk. korzystało początkowo z dotacji Min. Skarbu od 1920 r. z funduszu specjalnego (500 000 Mk miesięcznie) plebiscytowego, oddanego do dyspozycji Sekcji Plebiscytowej przez Prezydium Rady Ministrów, później po II powstaniu w wysokości 3 000 000 Mk niem. i 1 000 000 Mk pol. miesięcznie¹²⁷. Z tego obok organizacji, Wydział B czerpał te środki na wspo-

¹²⁵ Sprawy te ustala pismo MSWojsk. z 4. V. 1920. CAW, TB, t. 1748, s. 32—34.

¹²⁶ CAW, TB, t. 1748, s. 52—55.

¹²⁷ Wszystkie podane tu obliczenia finansowe zob. CAW, TB, t. 1748, s. 47—50, 64—66, 80—81, 111—117, 146—148.

maganie czynników współdziałających z pracą plebiscytową, m. in. z organizacji ochotniczych, jak Akademickie Drużyny Śląskie itp.¹²⁸.

W okresie III powstania podczas wzrostu organizacji i napływu sił z zewnątrz w postaci oficerów i podoficerów odkomenderowanych oraz zdemobilizowanych żołnierzy, koszty utrzymania ich ponosiły władze wojskowe, tj. otrzymywali oni pobory równorzędne w markach niemieckich.

Według zestawienia ogólnego Komisji Likwidacyjnej pod przewodnictwem radcy Dyląga, Skarb Państwa wydał asygnowanych z Min. Skarbu ogółem od 10 grudnia 1919 do 28 stycznia 1921 na akcję plebiscytową na Górnym Śląsku 134 200 000 Mk niem. i 11 050 000 Mk pol., na likwidację zaś akcji powstańczej, asygnowanych z budżetu Min. Apropozycji od 2 maja 1921 do 21 września 1921 — 93 500 000 Mk niem. i 100 000 000 Mk pol.¹²⁹.

ТАЙНЫЕ ВОЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ВЕРХНЕЙ СИЛЕЗИИ В 1918—1921 ГГ.
НА ФОНЕ ОБЩЕГО ПОЛОЖЕНИЯ

Настоящая статья является частью работы, которую автор написал еще в межвоенный период и которая лишь теперь, спустя 30 с лишним лет выйдет из печати.

Сначала автор пишет о тайных немецких военных организациях, действовавших в Верхней Силезии. Первой из них была добровольческая организация охраны безопасности — Sicherheitswehr. Именно она являлась основным ядром всех позднейших тайных и явных немецких организаций.

Далее в статье говорится о тех немецких организациях, которые действовали во время III восстания. Важнейшей из них была боевая группа, называвшаяся Kampf Organisation Ober-Schlesiens, командование которой находилось во Вроцлаве. До III восстания организационным движением было охвачено около 30 тысяч человек. Главными организаторами боевых групп были демобилизованные солдаты Рейхсвера.

Ввиду такого положения дел польские военные власти также предприняли известные шаги, чтобы изменить возникшую в Верхней Силезии обстановку. После ликвидации I восстания все вопросы, касавшиеся военных проблем, Верховное командование Войска Польского передало Министерству военных дел. Через Плебисцитную секцию II Отдел Штаба Министерства военных дел, а затем через Генеральный штаб поддерживалась тесная связь с Верхней Силезией. Автор отображает этапы развития организационных работ Секции, подробно описывая ее структуру, личный состав и компетенции.

¹²⁸ CAW, TB, t. 1748, s. 69—73 i 77.

¹²⁹ Pismo Najwyższej Izby Kontroli do Prezydium Rady Ministrów z 17. V. 1923 w sprawie likwidacji akcji górnośląskiej — wraz z załącznikami. Ibidem, s. 184—188. Nie wiadomo czy pozycja pierwsza, zaznaczona ogólnie, dotyczy łącznie spraw wojskowych i cywilnych, druga zaś nie obejmuje zapewne całkowitych kosztów akcji powstańczej, lecz tylko części wpłat na ich pokrycie. Akta rachunkowe plebiscytu górnośląskiego dotychczas nie zostały zbadane. O ile mi wiadomo, zaniechano ścisłych wyliczeń i złożono je albo w Prezydium Rady Ministrów, albo w Min. Skarbu (tak mnie przynajmniej informowano). W aktach Wydziału B MSWojsk. rozliczeń nie odnaleziono (S. B.).

Плебисцитная секция регулировала все вопросы, касавшиеся вооружения, материальной помощи, подготовки и кадров. Однако с первых же дней существования Сидеки, ее работа вызывала сопротивление со стороны местных деятелей в лице Войцеха Корфанты, который вообще не соглашался с политическим направлением II Отдела Штаба. Он с самого начала пытался парализовать и компрометировать акцию Отдела. Эта политика вызвала трения и недоразумения, которые еще более усилились после реорганизации Польской военной организации (ПОВ) и создания в конце 1920 г. Командования защитой плебисцита.

Далее автор подробно останавливается над деятельностью ПОВ во время I восстания. С первых же дней своего существования ПОВ находилось под сильным влиянием сепаратистской политики Познаньщины. Равно Верховный народный совет, как и Корфанты противились какому бы то ни было вооруженному движению со стороны поляков. Стали также выступать местные антагонизмы. Чтобы положить конец этим явлениям, был создан Штаб ПОВ под названием Командование ПОВ Верхней Силезии.

Следующий раздел посвящен деятельности Верхнесилезской милиции.

Потом автор рассматривает деятельность ПОВ во время II восстания. Организация эта стремилась изменить возникшее положение и приобрести решающий голос среди населения Верхней Силезии. Автор описывает технику работы ПОВ, методы обучения и подготовки, приводит ориентировочные данные, касающиеся количественного и личного состава командований отдельными округами.

Касаясь III восстания, автор пишет, что 25 августа 1920 г. ПОВ, по настоянию депутата Корфанты, была ликвидирована. Ее место заняла новая организация под названием Центр физического воспитания (ЦФВ); задачей этой организации было создание пунктов сопротивления на случай военной кампании. Руководил Центром специальный штаб. До 20 декабря 1920 г. ЦФВ объединил около 15 тысяч членов и поддерживал тесную связь с общественными организациями. С этого времени Командование защитой плебисцита (ДОП) взяло в свои руки все дела, связанные с военной акцией в Верхней Силезии. В феврале 1921 г. боевые организации насчитывали уже 30 тысяч членов.

Далее автор дает характеристику участников восстания и подсчитывает потери в людях во время всех трех восстаний.

В конце статьи говорится о финансовых вопросах; автор знакомит читателя с бюджетами и их реализацией в различные периоды.

LES ORGANISATIONS MILITAIRES SECRÈTES DANS LA HAUTE SILÉSIE DE 1918 A 1921

L'article est extrait d'une étude qui, bien que préparée par l'auteur il y a déjà plus de trente ans, n'a pu jusqu'ici être publiée. L'auteur commence par décrire les organisations militaires clandestines allemandes agissant en Haute Silésie. Ces organisations tiraient leurs origines du service volontaire de sécurité — Sicherheitswehr — qui a fourni les cadres. Ces cadres ont développé toutes les organisations, secrètes et publiques, des Allemands. L'auteur aborde ensuite la question des organisations allemandes fonctionnant lors de la III-e insurrection, dont la plus importante était constituée par le groupe de combat dit Kampf Organisation Ober-Schlesiens. Le quartier général de ce groupe se trouvait à Wrocław. Juste avant le déclenchement de la III-e insurrection le mouvement embrassait

environ 30 mille personnes. Les groupes de combat étaient organisés le plus souvent par les soldats démobilisés de la Reichswehr.

Dans cet état des choses les autorités militaires polonaises se voyaient obligées de prendre des mesures permettant de maîtriser la situation. Après la liquidation de la I-ère insurrection, le Haut Commandement des Forces Armées Polonaises a transmis toutes les affaires militaires à la compétence du Ministère des Affaires Militaires. Un contact étroit avec la Haute Silésie était maintenu par le truchement de la Section de Plébiscites du II-e Bureau d'Etat Major du Ministère des Affaires Militaires, plus tard l'Etat Major Général. L'auteur analyse les différentes étapes du développement des travaux de cette section, en présentant en détail sa structure, sa composition personnelle et ses attributions.

Par l'intermédiaire de la Section de Plébiscites étaient réglées toutes les questions concernant l'armement, l'aide matérielle, l'instruction militaire et le personnel. Cependant dès la création de la Section son activité fut entravée ecur le territoire de la Haute Silésie par l'influence des facteurs locaux en personne de Wojciech Korfanty, en opposition contre la ligne politique représentée par le II-e Bureau. Korfanty s'efforçait dès le début de paralyser et de compromettre son action. Cette politique eut pour effet de nombreux conflits et frictions qui se sont encore aggravés après la réorganisation de la POW et la création, à la fin de 1920, du Commandement de la Défense du Plébiscite.

Dans la suite l'auteur analyse en détail les activités de la POW lors de la I-ère insurrection. Dès sa création la POW se trouvait sous l'influence de la politique séparatiste de la province de Poznań. Le Conseil Populaire Suprême et Korfanty s'opposaient à tout mouvement armé du côté polonais. Les antagonismes provinciaux se laissaient également sentir. Toutes ces difficultés devaient être aplanies par la création de l'Etat Major de la POW, appelé Commandement de la POW de Haute Silésie.

Le chapitre suivant est consacré à la Milice de Haute Silésie. L'auteur passe ensuite à l'analyse des activités de la POW lors de la II-e insurrection. Cette organisation tendait alors à dominer la situation et elle voulait se rendre maître de la population de la Haute Silésie. L'auteur décrit ses méthodes de travail et d'instruction et il indique le nombre approximatif de ses adhérents et la composition personnelle des commandements des différents arrondissement.

La partie suivante de l'article est consacrée à la période de la III-e insurrection. Le 25 août 1920 à la demande du député Korfanty la POW fut dissoute. A sa place on créa une organisation nouvelle — Centrala Wychowania Fizycznego (Centre d'Education Physique — CWF) dont le but était d'organiser des postes de résistance pouvant servir à une éventuelle action militaire. La CWF possédait un état major. Jusqu'à décembre 1920 elle a réuni environ 15 mille membres. Elle maintenait un contact étroit avec d'autres organisations sociales.

Le Commandement de la Défense du Plébiscite prit en main l'ensemble des questions liées à l'action militaire en Haute Silésie. En février 1921 le nombre de membres des organisations de combat était de 30 mille. L'auteur étudie aussi le problème des hommes qui ont pris part à la III-e insurrection et il énumère les pertes humaines subies à la suite des trois insurrections.

La partie finale de l'article est consacrée aux questions financières.